

5109

Область

ПРАМЗНАКА

М. Балченко

326.

1918

Ш 141.4-920
06/10

~~30292~~

Педагогічне Бюро Полтавської Губерніяльної Управи.

ГРАМАТКА.

ЗЛОЖИЛА
М. БАЛЧЕНКО.

М. Балченко

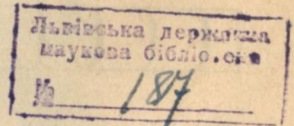
33409

Видання третє, стереотіпне.

125—150 тисячі.

Фінансовано Министерством Освіти й Мистецтва.

Зв. п.ч. - 1954.
ав. урр.

ПОЛТАВА.
1918 р.

326.

|||| | | | | |||| |||| ||||

lllll ll ll ll ll ll ll ll

llll ll ll ll ll ll ll

llll ll ll ll ll ll ll

llll llll cccc llll

llll ll ll ll ll ll ll

llll oooo oooo oo

llll ll ll ll ll ll ll

A a

y y

A-a-a A-a-a

Ya-ya Ya-ya

X x

yx

О о

Ох

С с

Уа ох

Ух ах

уа ох

ух ос

ус ах

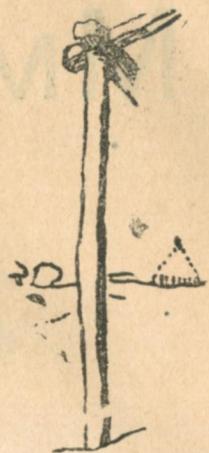

Ус

а у х о с

Ухо

Соха

У хо о са со ха

су хо о су со ху

Со-ха су-ха.

о са, у хо, со ха.

Оса

Мм

Ма ма
 са ма
 Хо ма
 ма му
 Хо му

Ма ма

му ха о са
 су ха о су
 му ху у хо
 су ху му ху
 су хо.

Му ха

Ма-ма са-ма. Со-ха су-ха.

м, муха, мама, сама,

И и

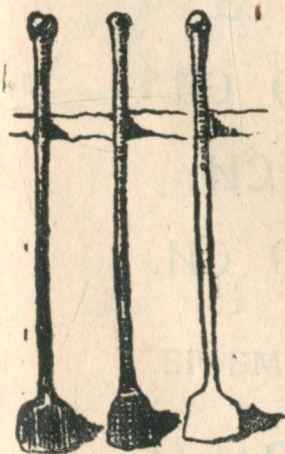
Оси

О са со хи со ми му хи
о си са ма Хо ми Хи ма
со ха са ми му ха Хи ми.

У ма-ми со-ми. У Хо-ми со-ха.

Со-ха су-ха. Хи-ма са-ма.

и, осм, сомм, сохи,

Л л

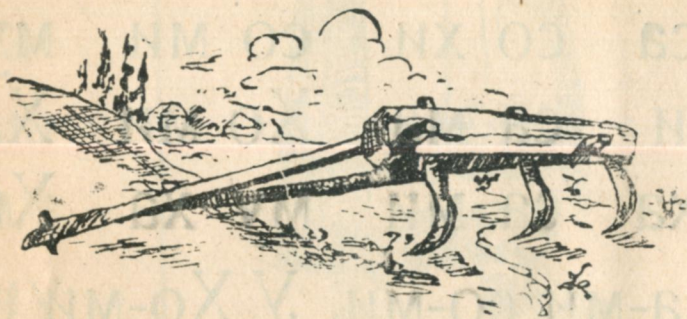
Ло ми ма ло ми ло
со ли ми ли си ла
са ло ли ли ли ла.

Ло ми

Му-ха ма-ла. Ма-ма ми-ла
со-ми. Со-ли са-ло. Ма-ло
со-ли.

м, мило, сало, мало, соли

Р р

Ра ло

Ра ло	о са
ма ло	ро са
ри ло	о си
ми ло	ро си.

Хи-ма ма-ха Ро-са ма-ла.

р, роса, рало, рило.

Н н

Но си

Но си	са ни	но ри
ро си	ра ни	лу на
ра но	ла ни	ру но
ра ло	ли ни	си ни.

Но-ра ма-ла. Но-си ру-но. У Хо-ми ра-на.
 Хи-ма ра-но ми-ла ли-ни.

н, носи, но-ри, сани, рано.

Ши ло	на ша	ли ла
ми ло	ло ша	ми ла
ши на	су ша	ши ла
ши ла	ми ша	ши на.

Ло ша

На-ша ма-ма ши-ла. У Хо-ми
ло-ша.

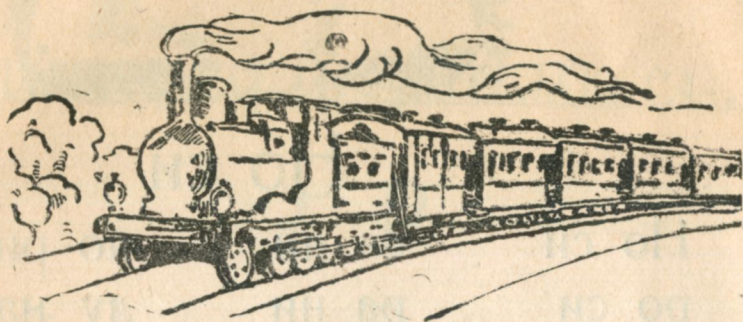
Ш ш

Ши ло

ш, ши-ло, ло-ша, на-ша, су-ша.

Ма ма	у хо	ши ло	со ми
са ма	му ха	ми лю	но си
о са	су хо	ри ло	ра но
ро са	су ха	си ла	но ра.

Ма ши на

Со ло ха	ма ли на	ла ма ла
со ло ма	ма ши на	но си ла
мо ло ла	со ли ла	су ши ла.

Со-ло-ха но-си-ла ма-ли-ну. О-ри-на ла-ма-ла.
 Ма-ри-на ма-ха-ла. У Ро-ма-на ра-ло. У Ми-ро-
 на ма-ло со-ло-ми. Со-ло-ма су-ха.

Ма ли на

муха, м.ма, носм, машина,
наша машина, со.м.м.са.м.

К к

Ко са	ру ка	со ро ка
ро са	о со ка	мо ло ко
о ко	ку ма	ма ли на
ко ко	ку ри	ка ли на.

Ко са

Ку ри

Ка-ша со-ло-на. Ма-ри-на на-со-ли-ла. Ко-си-ли о-со-ку. У ма-ка-ра хо-ро-ша ко-са. Ок-са-на ла-ма-ла ка-ли-ну. Ки-ли-на ли-ла мо-ло-ко. Лу-ка у ку-ма. У Хо-ми ло-ма-ка.

Со ро ка

к, коса, кора, рука, сорока,
кури, наши коси, м.м.молоко.

П п

Па ра

Па ра па па ко па ко па ла
но ра са па ку па ха па ла
ко ра ла па ла па си па ла
по ра по ла ли па по ло ла.

Хи-ма по-ли-ла ма-ли-ну. У Пи-ли-па ку-па со-
ло-ми. Ми-на ко-па. Ма-ма ку-пи-ла са-пу, а
Ма-ри-на по-ло-ла.

п, папа, мина, сана, лана.

мама копапа.

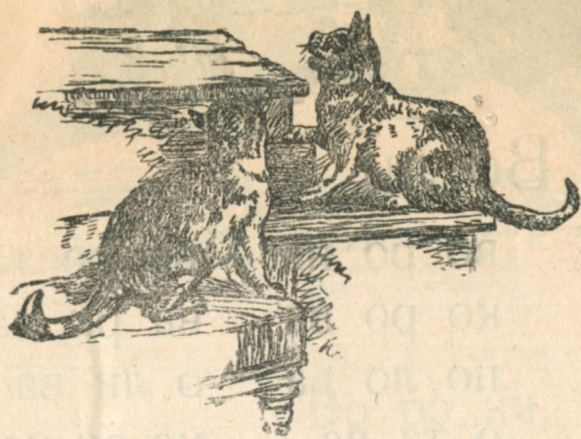
Т т

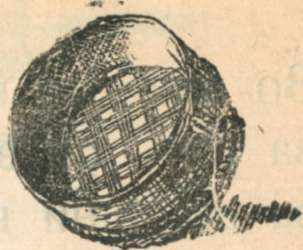
То по ри

Та то ко ти ру та ко ри то
ха та ро ти пу. та то ло ка
ми та ма ти си та о та ра.

Ма-ли-на ко-ло ха-ти. Ма-ма ку-па-ла ма-лу
 Хи-му. Ок-са-на ми-ла ха-ту. Ха-та ми-та. Ки-
 ри-ло та Ми-ки-та ко-си-ли о-со-ку. По-ра Па-
 на-су ко-си-ти. У Ти-хо-на ма-ло то-ло-ки.

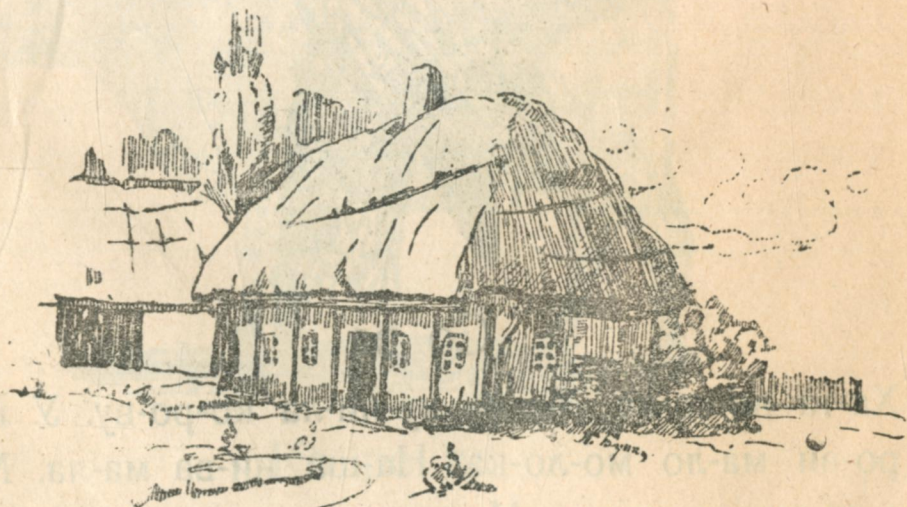

Ко ти

Си то

т, х. та, коти, сит., хата
мита, маю руги.

Ха та

В в

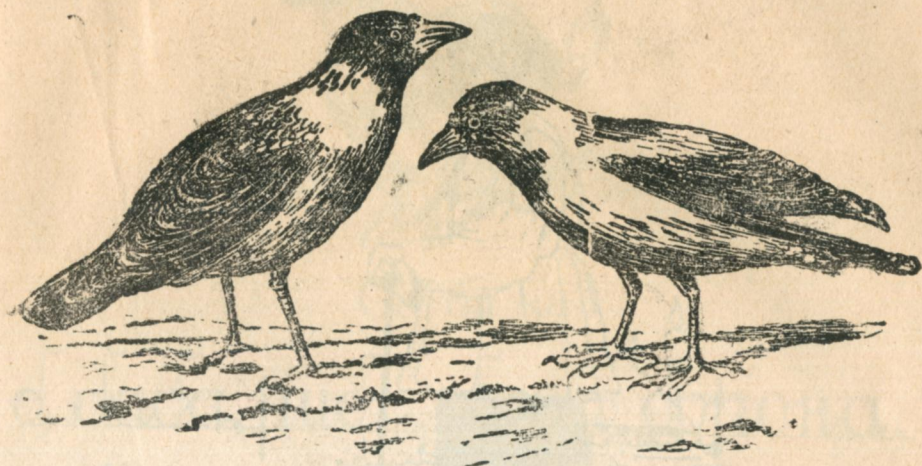
Во ли

Во ли	мо ва	во ро на	во ро та
ва ри	со ва	ко ро ва	ва ри ла
ва ва	ни ва	по ло ва	о ли ва
ла ва	ви ла	о та ва	но ви на.

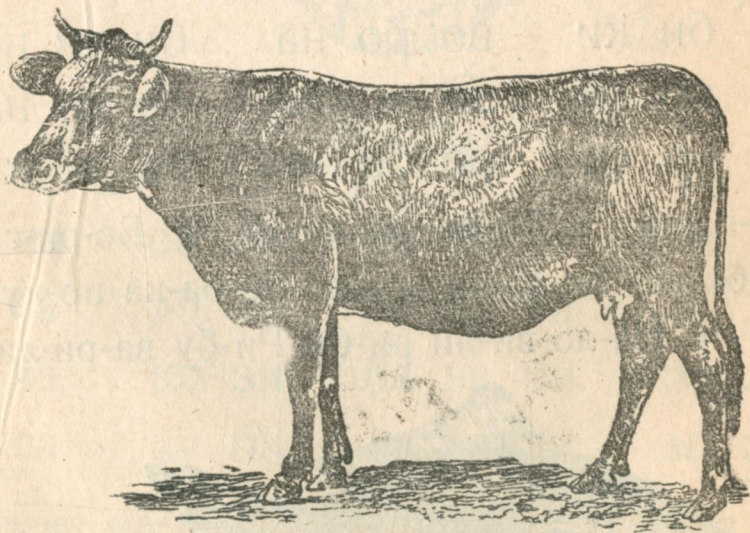
Со ва

Ха-та ви-со-ка. Ма-ма ку-пи-ла ко-ро-ву. У ко-ро-ви ма-ло мо-ло-ка. На-ша ни-ва ма-ла. Ми о-ра-ли но-ви-ну. Ма-ри-на ши-ла ру-ка-ва, а Ок-са-на ми-ла ла-ву.

Во ро ни

в, воли, вила, ворона, ко-ова,
лава нова, полова сурса.

Ко ро ва

Б б

Ба ба

Ба ба / бо ки бо ро на со ба ка
па па / би ки во ро на би ли на
ри ба ко си бо ло то бо ро на
ру ба но си ро бо та ба ри ло.

Ба-ба ко-па-ла, а Хи-ма по-ло-ла. У Бо-ри-са
ма-ло ро-бо-ти. Бо-ро-на но-ва. Со-ба-ка по-ку-
сав Ва-ви-лу. На-ло-ви-ли ри-би. Ри-бу ва-ри-ли.

Ри ба.

Со ба ка

с, саба, рис, сики, борона,
соф. ка, собака мала, борона

нова.

З з

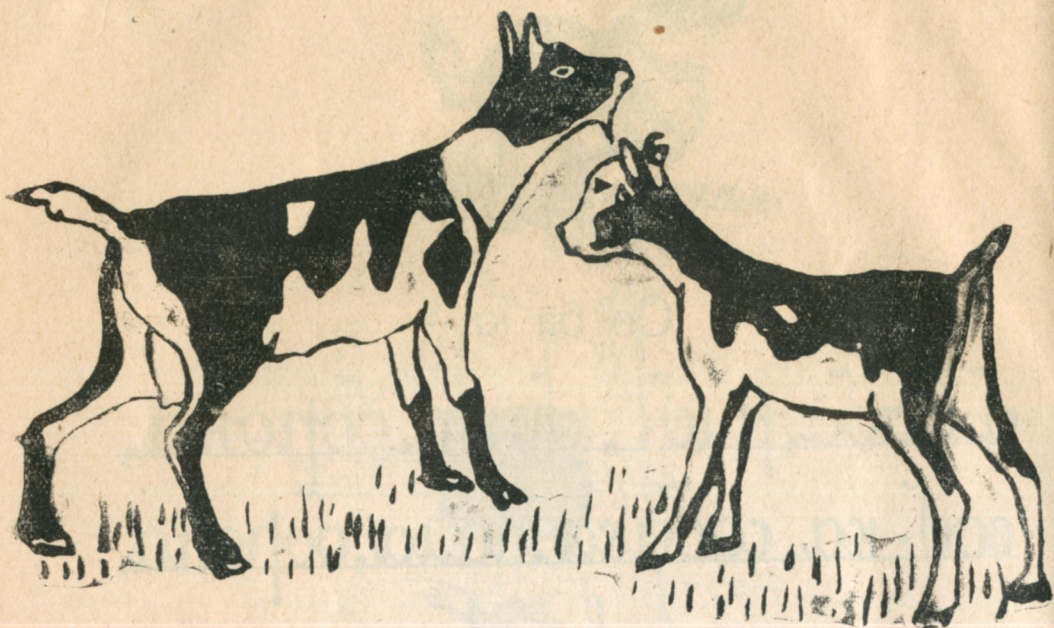

Зу би

Ко за	во зи	мо ро зи	ма за ла
ко са	ло зи	за но зи	во зи ла
ло за	ко зи	ба за ри	зо ли ла
ро са	зу би	ка за ли	му зи ка.

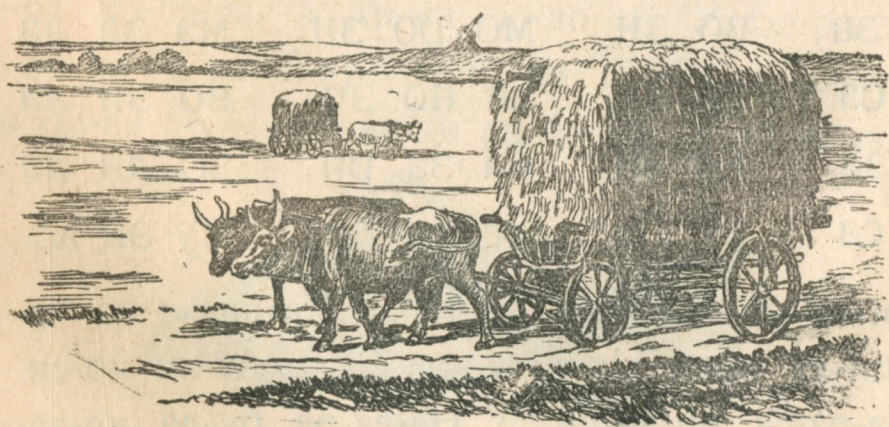
О-ри-на ма-за-ла ха-ту. Ма-ла Ки-ли-на за-по-ро-ши-ла о-ко. На-ші ко-за-ки за-бу-ли ко-си. У Та-ра-са му-зи-ки. У На-за-ра бу-ла ко-за. Ко-за по-ла-ма-ла ло-зу. Ба-ба би-ла ко-зу.

326

Ко зи

з, зуди, коза, лоза, воз. морози,
наша коза, замазали руки.

Во зи

Ж ж

Жа ба

Ба ба ко жа жи то жу па ни
жа ба ко за жи жа ка жа ни
жа ло ро жа ма жу жа ри на
жа ла но жа жу ки о жи на.

Ма-ти жа-ла жи-то. На-жа-ла ко-пу. Ма-жу
во-зи. Во-зи-ти-му жи-то. Ко-ло ти-ну ви-со-ка
о-жи-на. О-ри-на у-ма-за-ла в са-жу ру-ки.

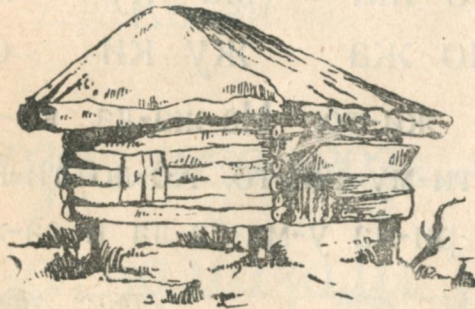

Ожи на

Жук

Мак	син	тур	сир	сом
рак	тин	мур	мир	лом
лак	лин	сум	жир	сон
бик	лан	кум	жар	саж

Саж

Лап ка	ко зак	Мар ко	коб за
лав ка	ка зан	жар ко	вов на
шап ка	ку лак	мас ло	буб лик
бул ка	ка вун	пас ка	уз вар
кур ка	Та рас	хат ка	лат ка.

ж, жуки, жаса, жожа, сажа, у
жаси лани, полагам ножа.

Рос-ла сос-на. Вов-ки за-ви-ли. Пав-ло ко-пав
 на ка-пус-ту. За-хар ку-пив кар-туз. Ма-ти шу-
 ка-ла Ро-ма-на, а Ро-ман ко-сив тра-ву. Бар-
 бос ук-рав у ба-би буб-лик. Ба-ба по-би-ла
 Бар-бо-са. На-за-ру жал-ко Бар-бо-са.

Рак

У нас но-ва ха-та, а ко-ло ха-ти ко-ша-ра.
 Ви-рос-ла пиш-на ро-жа ко-ло ха-ти. Ки-ли-на
 ро-жу по-ли-ва-ла. Ка-бан ро-жу по-топ-тав та
 по-ла-мав. По-сох-ла ро-жа. Пус-то ко-ло ха-ти.

Ми ша

Шап ка

лавка, миш-а, булка, шап-а,
мала латка, нова миска.

І і

Іко на

Ліс	сі но	ко ва лі	тіт ка
ріс	сі ни	ко са рі	нит ка
ніс	лі то	ко ма рі	міс то
тік	ті ло	ка лі ка	тіс то
рік	ко ні	шу лі ка	сір ник
кіт	о ку ні	по лі но	лір ник.

Була зіма. Баба та мама сіли на піл, а ми сіли на ос-лоні. Мама шила, а баба казала нам каз-ки. Орина та Хима пололи ріпу. Хима по-ламала сапу. Лихо Химі.

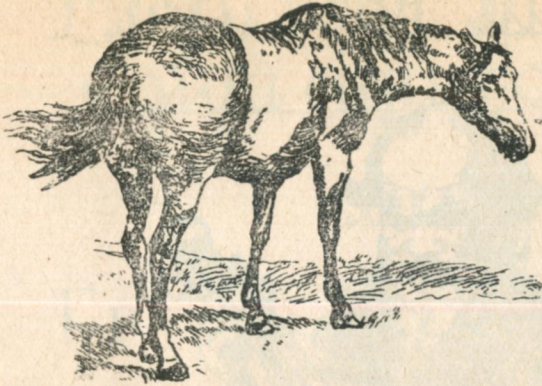
О-па-нас у-ніс у хату со-ло-ми. Со-ло-ма була мок-ра. Тіт-ка ку-пила на ба-за-рі мас-ла та соли. По-ло-жи-ла мас-ло в ма-кіт-ру та по-со-ли-ла. За-хо-ва-ла мас-ло у ко-мо-ру на зі-му. Ми ку-пи-ли па-сі-ку. Там рос-ла ка-ли-на. Ма-ру-си-на на-ла-ма-ла ка-ли-ни та по-ві-си-ла
коло іко ни.

1. ліс, коні, косарі, комарі

мама сіла на пил, сосна

росла у лісі.

Б

Кінь

Жаль	жав
жарь	жар
сіль	сів
синь	син
ко валь	по линь
ко сарь	по кинь
Ва сіль	Ва сіль ко
кі сіль	бать ко.

Ва сіль ки

Мати хоті-ла пос-лати Ма-рин-ку по синь-ку,
а у Ма-рин-ки рука бо-лить. Пань-ко пі-шов у
лав-ку; ку-пив синь-ки та ми-ла, а собі буб-лик.

Кинь, Ок-са-но полоть, пора по-ли-вать ка-пус-ту.
Ва-силь ку-пу-вав на ба-за-рі та-рань. Та-рань
була со-лона та суха.

в сіль, коваль, тирань, косарі,
у полі сунь васильки.

Д д

Дід

Дід	ду ша	до ли на	сід ло
рід	ду ма	ро ди на	від ро
лід	бі да	бо ро да	дів ка
сад	сі да	по ра да	до лів ка
суд	ді ло	уд ка	дуд -ка
пуд	сі да ло	буд ка	ко лод ка.

Дід по-са-див дуба. Да-ни-ло но-сив воду, а
Одар-ка по-ли-ва-ла. Ви-ріс дуб. Під ду-бом
хо-ло-док. Діти сиді-ли у хо-лод-ку.

Дів-ка ку-пи-ла су-да-ка. Мама ва-ри-ла обід.
Ми по-сі-да-ли на ос-лоні, обі-да-ли; а Пань-ко
пив тіль-ки саму воду. У Пань-ка бо-лі-ли зуби.

~~д, дід, лід, сад, удка, дудка,~~

~~у діда сіда борода, вода~~

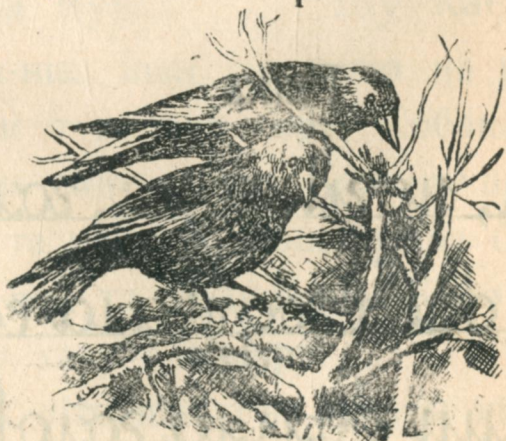
холодна.

Г г

Гуси

Гу си	гус ка	го ло ва	гір ка
гу би	гол ка	до ро га	гіл ка
го ри	гал ка	во ро ги	пи ріг
но ри	Галь ка	ро гіз	по ріг.

Галки

У нас на го-ро-ді було ба-га-то го-ро-ху та
 рос-ли гар-ні гар-бу-зи. Тіт-ка Гор-пи-на тор-
 гу-ва-ла гар-бу-за-ми на ба-за-рі. А со-бі ку-пу-
 ва-ла го-лок та ни-ток. Вона шила ко-жу-ши-ну.
 Гуси пас-лись на горі, а Галь-ка шу-ка-ла гуси
 у лузі. Шу-ка-ла, на ко-са-рів гу-ка-ла. Ко-са-рі
 ко-си-ли ро-гіз коло води, та сі-дали обі-да-ти.
 На-ва-ри-ли собі га-лу-шок, а Галь-ка дала
 пи-ріж-ків та го-ріш-ків.

Гілка

г, гуси, ноги, гора, голова.
дорога, баба годувала собаку
у мамі боліла голова.

Є є

Коваль кує

Кує	ша нує
мое	пус тує
має	си ніє
сіє	ку пує
го дує	ті кає
па нує	шу кає.

Вода си-ніє. Іван сіє жито на ниві. У нас за ху-то-ром є висока гора. Собака од вовка ті-кає. Мати годує кури, Килина шие, а Павлусь бі-гає та пу-стує. Наш сусіда багатіє: має са-док і го-род та ку-пує ліс. Коло сад-ка він бу-дує нову хату і комору.

Нам Бог літо дає. Раз на рік літо бу-ває. Коваль коні кує, а жаба і собі ногу дає.

Євмен оре поле

По ле	не бо	де ре во
мо ре	зер но	О ле на
го ре	тем но	те рен
се ло	теп ло	Єв мен
пе ро	ко ле со	Се мен

Орел високо літає. Се-мен купує колеса. Олена несе веретено. По середині сад-ка росте те-рен. Ка-те-рина наварила ва-ре-ни-ків з тер-ном. Вареники кис-лі: нема меду. Мала Ок-сана різала но-жем сало. Не вмі-ла рі-зати та урі-за-ла руку. Ки-нула ніж та Олені каже: ніж не уміє різати.

Лелеки летіли. Олекса та Пет-русь дивились і раділи. Вони по-сі-да-ли коло хати та все ди-ви-лись, поки там і по-сну-ли.

Дерево

Колесо

Е, е, кол-со, поле, село, дерево.

нове колесо, моє поле, мало

зерна.

Ч ч

Чоботи

Ніч

очі

доч ка

чо ло вік

піч

но чі

ніч ка

че ре вик

річ

ка ла чі

піч ка

о че рет

січ

ка ча ни

річ ка

со роч ка

сич

ча ву ни

куч ка

ка чал ка.

У kota очі бачуть і в ночі. Іван чи-тає,
а Олен-ка шиє со-роч-ку.

Доч-ка топила пічку, а мати місила тісто.
Напек-ли кала-чів. Доб-рі калачі з медом.

Тече річ-ка неве-лич-ка. Де
ве-рба, там і вода. Шила в міш-
ку не за-хо-ва-єш.

Наш коб-зарь Та-рас Шев-
ченко.

Чавун

1. Загадка. Живе чорне, умре червоне.

ч, бочка, річка, чавун, сорочка,

чоловік накосив очеретіу,

чабан пасе отару,

Ц ц

Ціп

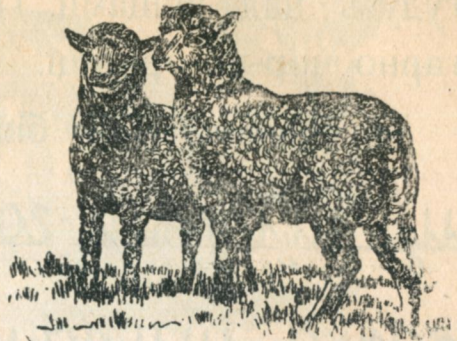
Ціп	отець	сер це	вів ці
цап	кі нець	сон це	куп ці
ціна	ві нець	ві кон це	су ни ці
ці пок	па лець	цеб ро	по ли ці.

Кух-лик упав з полиці. На вулиці музики.
 Цу-цик за-гав-кав на циганку. Нажали чотири
 копи сіна. Напи-лась водиці, а вона холодна.

2. Загадка. У піч положу—мокне, у воду
 кину—сохне.

Суниці

Вівці

ц, палець, отець, вівць, розбив
віконце, миска на помилі.

Щ щ

Щітка

Щу ка
 що ка
 дощ
 кущ
 гу ша
 те ща

лі щи на
 во щи на
 ще ти на
 бор щик
 гор щик
 щіт ка

ра до щі
 ла со щі
 хит ро щі
 ле да що
 го рі ще
 щі ли на.

Наварила тіт-ка борщу. Хотіла насипати у наш гор-щик, та діти ви-щерб-или гор-щик.

Дощ ішов уночі. А за-раз так весело. Сонечко аж пече. Ласті-воч-ки щебе-чуть. Жуки гудуть над кущами. Пах-нуть гарно чор-но-брив-ці.

Горщик

3. Загадка. Що біжить без поводу?

ш, шитка, горщик, шук, качка шипала шавель.

Груша

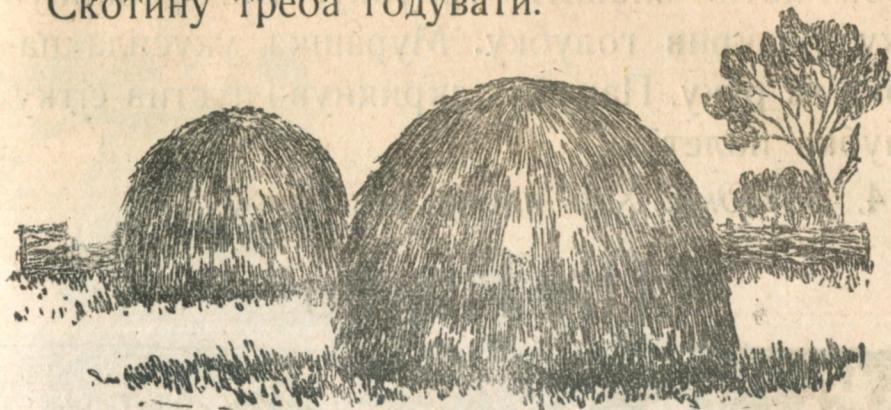

Сливи

Сли ви	сто ли	гру ша	зві рі
сла ва	сто ги	гро ші	две рі
сло ва	ста рі	кру па	пле чі
гри ва	шко ла	сту па	кли чу
бро ви	шко да	сті на	пла чу.

Оксана та Параска пішли у ліс, нарвали багато полуниць; а мама почала вареники ліпити, та варити у печі. Добрі варенички, казали діти. Спасибі мамо, що наварили.

Скотину треба годувати.

Стоги

Павло та Степан косили сіно, а Ганна та Мокрина громадили.

Батько з Гнатом рубали в лісі дерево і возили до дому. Вони хотіли поставити нову хату, бо стара вже похилилась.

Снопи

2. груши, стоми, сн. ти, крупа.

Мурашка та голубка.

Мурашку вітер заніс у озеро. Мурашка потопала. Голубка кинула на озеро гілку. Мурашка злізла на гілку, обсохла і вилізла на суше. Парубок хотів зловити голубку. Він розкинув сітку і накрив голубку. Мурашка укусила парубка за руку. Парубок скрикнув і пустив сітку. Голубка полетіла.

4. *Загадка.* Хто плаче без голосу?

Йй, Йо, йо

Гай

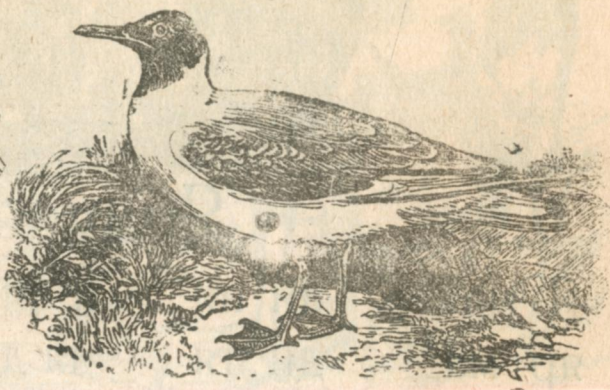
Ай	мий	май ка	Йорж
гай	лий	чай ка	Йосип
рай	ший	бай ка	йо го
лай	сій	най да	сво йо го
рій	кій	крей да	льон
мій	пий	лій ка	пеньок.

Корній найшов рій. Марійка піймала чайку.
Андрій та Самійло йдуть на війну.

Йосип вигнав свині на пашу. Мій брат
пішов у чужий край на роботу.

Рій

Чайка

й майка, рій, чайка,
маленький хлопень піймав
чайку.

Майка

Два горобці.

Два горобці знайшли на дворі колосок, та й почали за його битися. Довго бились, аж поки півень побачив колосок, ухопив його тай й поніс.

Я я

Яблуко

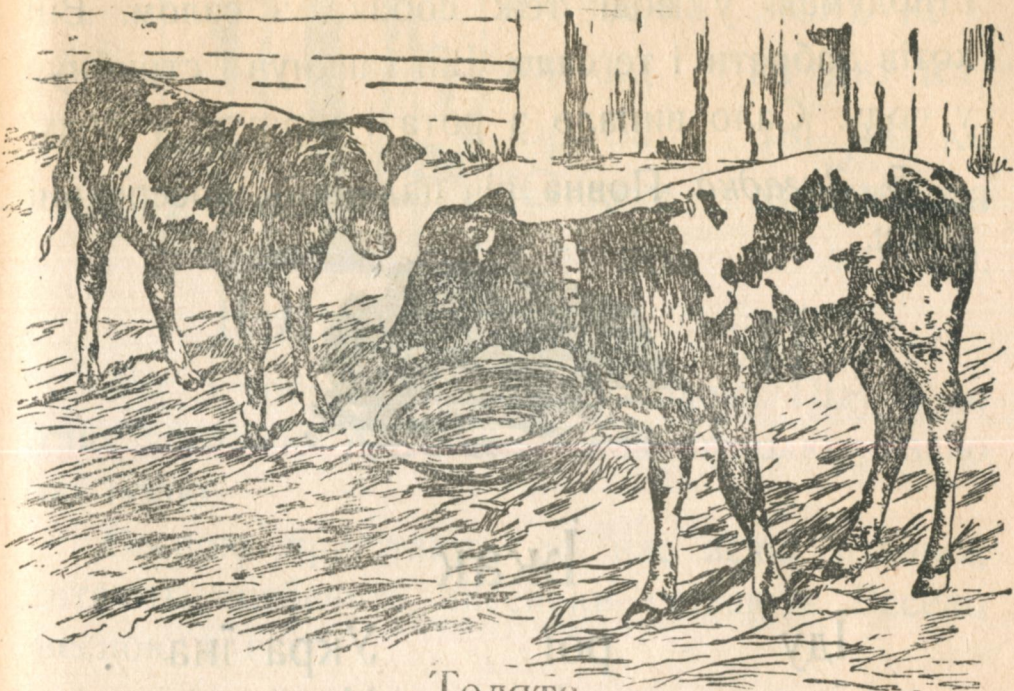
Я ма	ди ня	я ри на	жит тя
яр ма	ди тя	дя ди на	шит тя
яр ма рок	у тя та	клу ня	во лос ся
яс ла	те ля та	я блу ня	обід дя
я зик	ят ка	дядь ко	весіл ля
я го да	гряд ка	ряд но	зіл ля.

Утятя

Земля наша мати. Порож-ня бочка гучить, а повна мовчить.

Хоч сорочка одна, та щоб біла що-дня.
 Коло хати у Якова гарна яблуня стояла.
 Було яблук дуже рясно.
 Ярмарок стояв біля села над яром. Яким
 купив на ярмарку пару телят.

Телята

я, яма, яго-и, язик, д-тя,
 наш дядько викопав яму.

Ягоди

Дитя

Собака на містку.

Собака біг через річку містком. Він ніс у зубах шматок сала. Побачив собака себе у воді і подумав: у воді теж собака з салом. Він хотів забрати і те сало. Він гавкнув і стрибнув у воду. Сало випало з рота і пірнуло у воду.

5. *Загадка.* Повна піч паляниць, посередині книш.

Її

Їжак

Їду	рої	Україна
їзда	гаї	Київ
їжа	краї	із дець.

У Марії мало їжі. У нашому гаї живуть їжаки. Наші сусіди пішли у Київ на прощу.

У рідному краї краще, ніж на чужині. Україна наша мати.

рої, їзда, краї, чужини
далеко не по-дець.

6. *Загадка.* Без рук, без ніг на дерево дереться.

Ю ю

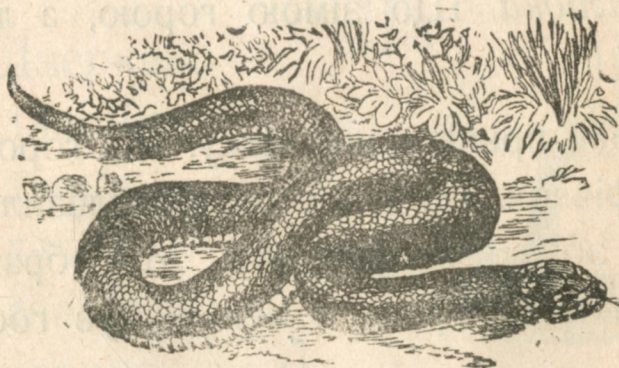

Лю де юш ка
лю ди на люль ка
юп ка га дю ка
юр ба зві рю ка
Ю хим ка лю жа
Юр ко ко люч ка.

Юпка

Ми з тобою як риба з водою. Піду я до гаю, заспіваю, що знаю. Свою недолу розвію по полю.

Весною прилітають до нас всякі пташки; літають, щебечуть, пісеньки співають. Весело весною в гаї.

Гадюка

ю, юпка, ючка, гадю·а, кури
по зернятку клюють, а ситі
бувають.

Ф ф

Фіялка

Фу ра	фарба
фор ма	фаб ри ка
фоль га	фірт ка.

7. *Загадка.* Що зімою горою, а літом водою?

Фурман привіз нашу тітку. Під горою росло багато фіялок. На цім столі пооблазила фарба. Купець збудував фабрику. Мій брат Федір заробляє на фабриці, а мені купує гостинці.

ф. фіялка, фабрика, зачини.
фіртку в садок.

8. *Загадка.* Стоїть дід над водою та шелестить бородою.

Гг

Га ва Гніт
Га нок ГвINT
Гу ля Грат ки.

Гава

Летить сіра гава. Вийшла дівчина на ганок.
Яка гречна наша Параска. У чабана довга гир-
лига.

Г, ганок, гвинт, гратки.

Дзеркало
ДЗВОНИК
ДЗИга
ДЗВІН
ДЗВІНИЦЯ
ДЗВОНАРЬ.

Дз

ДЗВОНИК

Хлопець сидів на дзиглику. У нас на городі
росте дзіндзівер. Задзвонили у всі дзвони. Ма-
рійка розбила дзеркало. Яків пускав дзигу, а
бджола укусила йому руку.

Дж

Бджола
джерело
джура

Бджола

Син та мати.

Синашу, піди стовчи пшона на кашу!
Ой, мамо, дуже спина заболіла.
Синашу іди снідати кашу!
А де-ж це, мамо, моя ложка велика?

Дзюби

Дзига

дз дзюби, дзига, дж, бджола.

Сінь я

хлоп'я

п'яв ка

пір'я

п'я та

зав'яз ка

тім'я

п'я так

п'ят ниця.

Брат	дрова	стрічка
гряд	дратва	створіння
грядка	страва	брондза
грудка	справа	злекшити
грубка	стрілець	здрігатися.

Сім'я, пір'я, хлоп'я.

9. *Загадка.* Ой за лісом, за пролісом золота діжа горить.

Хлоп'я з'їло дві груші. Дядько з'їхав з гори. Завьють діти віночок.

Баба та чоловік.

Іде баба на базарь. Їде чоловік.

— Сідайте, бабо, підвезу вас.

— Та ніколи, синочку, їхати,—треба поспішатись.

Маруся

У Марусі хитався зуб. Вона їла кашу; зуб завернувся і випав. Маруся хотіла плакати, бо злякалась. А мати сказала їй стати спиною до припічка, кинуть зуб через голову і проказать: „мишко, мишко, на тобі костяний, а мені дай залізний“.

Мати сказала, що у Марусі виросте зубок ще кращий.

10. *Загадка.* Ходє пані по майдані, куди гляне, трава вьяне.

Дід та баба.

Був собі дід та баба,
та була в їх курочка ряба.
Знесла та курочка яєчко,
та положила на поличку.
Мишка бігла,
хвостиком зачепила,
яєчко впало та-й розбилось.
Дід плаче, баба плаче,
а курочка кудкудаче.

Швачка.

Мала ще була Олеся, а захотіла шити.
Каже матері: „дайте мені, мамо, голку та ниток,
я вам торбинку пошию“. Поколола вона собі
пальці, зігнула голку, а все-таки торбину по-
шила. Така рада Олеся, що й вона вже швачка.
Кому Бог pomoже, той все переможе.

Дощик.

Найшла хмарка і пішов дощ.

Діти зраділи, повибігали на двір, стрибали й співали:

„іди, іди, дощику,
зварю тобі борщику
в полив'янім горщику!“

Бублик.

Дали Петрусеві дві копійки. Пішов він до бублейниці і купив собі за копійку бублика та здачі взяв копійку.

Іде Петрусь до дому, а під тиним стоїть старець з торбиною, та жалібно так благає: „подайте ради Христа!“

Дав йому Петрусь копійку і пішов собі; а потім так жалко стало того старця, що він вернувся й віддав йому бублика.

Розумний Івась.

— Чого плачеш, Івасю?

— Бо загубив копійку.

— На тобі дві копійки, та тільки не плач! Івась узяв дві копійки, сховав та й знов плаче.

— Та чого-ж ти ще плачеш?

— Як же мені не плакати? Як би не загубив тієї копійки, то вже мав би три.

Василько.

Василько дразнив собаку, а потім ударив його ломакою. Собака загарчав і укусив його за руку. Василь заплакав і побіг до мами. Мама сказала йому: так тобі й треба; не дразни собаку та не бий, бо йому болить так, як і тобі.

11. *Загадка.* Що то за штука, що день і ніч стука, щось собі мугиче та чужий вік ліче?

Мишка.

Жила собі мишка під коморою у роскоші,— бо в помості дірочка була, відтиля зерно по троху точилося. Дірочка була маленька, хазяїн її й небачив. Забажала мишка більше зерна мати, прогризла ширшу дірку та-й побігла сусідам похвалитись, яка вона багата. Тим часом хазяїн дірочку примітив і забив. Погналась мишка за великим, маленьке втеряла.

Пісенька.

А в горобейка
жінка маленька,
сидить на кілочку
пряде на сорочку.
пряде на сорочку.
Що виведе нитку—
горобцю на свитку;
зостануться кінці—
горобцю на штанці;
зостануться торочки—
горобцю на сорочки.

Вовк і коза.

Вовк бачить—кізка пасеться на горі і неможна йому до неї підлізти; він їй і каже: „пішла-б ти на низ: тут і місце просторіше, і трава тобі для паші куди солодча“. А кізка каже: „не того ти, вовче, мене на низ кличеш, а про свою пашу думаєш“.

Добре попоїв.

Прийшов я до однієї хати,—там пироги ліплять. Прийшов до другої,—там пироги їдять. Прийшов до третьої тай води напився:

Нашій кумі все просо на умі. На здогад буряків, щоб дали капусти. Сова знає, де кури ночують. Дід за дугу, а баба вже-й на возі. Пішов глечик за водою, та-й голівку загубив. Ти про діло, а він про козу білу.

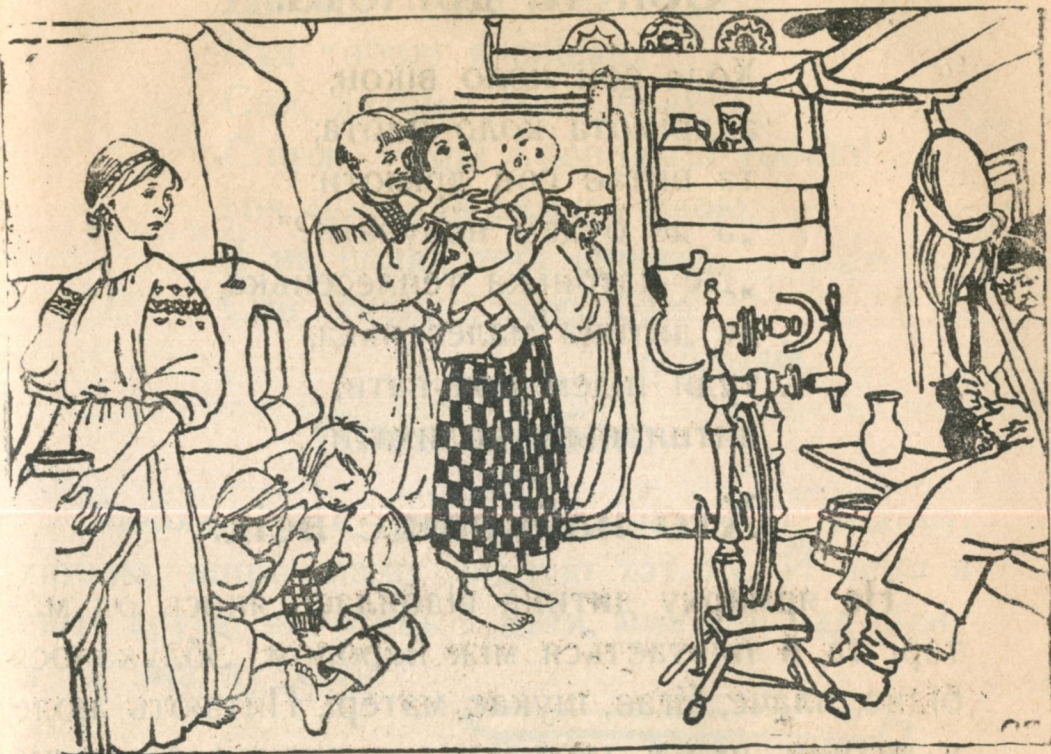
Українська азбука.

Аа, Бб, Вв, Гг, Гг, Дд, Єє,
Ее, Жж, Зз, Ии, Іі, Іі, Кк, Лл,
Мм, Нн, Оо, Пп, Рр, Сс, Тт,
Уу, Фф, Хх, Цц, Чч, Шш,
Щщ, Ъь, Юю, Яя, Йй.

Аа, Бб, Вв, Гг, Гг, Дд,
Ее, Єє, Жж, Зз, Ии, Іі,
Іі, Кк, Лл, Мм, Нн, Оо,
Пп, Рр, Сс, Тт, Уу, Фф,
Хх, Цц, Чч, Шш, Щщ,
Ъь, Юю, Яя, Йй.

ЧИТАНКА.

Наша сімья.

Нас всіх шестеро. Тато, мама, двоє братів, я та ще старенька бабуся.

Батько все працює, більш на полі, або в ліс їздить по дрова. Йому трохи помагає старший брат.

Мама хазяйнує. Багато їй роботи і в хаті і на городі. Я трошки помагаю їй влітку, а з осені ходжу до школи.

Малий братік ще не здужає робити; він тільки грається, та слухає тих гарних казок, що бабуся розказує.

Бабуся всіх нас дуже любить та пестує.

Добре життя, коли сварки нема. В своїй хаті—своя правда, і сила і воля. Нехай не буде чого їсти, аби було з ким сісти.

Сон та дрімота.

Ходе сон коло вікон,
а дрімота коло плота;
та питає сон дрімоти:
„а де будем ночувати?“
„Де хатонька теплесенька,
де дитина малесенька,
туди підем ночувати,
дитиноньку колихати“.

Хто найкраще всіх.

На ярмарку дитина відбилась якось од матері та й плується між народом. Зблукалося бідне, плаче, бігає, шукає матері. Питають люде у дитини: яка-ж твоя мама, дитинко? А дитина крізь сльози каже: „хіба-ж ви не знаєте? Моя мама та, що за всіх найкраща“.

12. *Загадка.* Ходить по городу великого роду,
ноги як лопата, а сліда не знати.

Баю-баю.

Мати сина колихала,
колихаючи співала:
„ніч заходе, треба спати,—
коло тебе рідна мати.
Я тебе нагодувала,
і сповила, і приспала;

колишу тебе й співаю:
Спи дитино! Баю, баю!
Геть від нас усяке лихо;
хай круг тебе буде тихо!
Над тобою я співаю:
Спи, дитино! Баю, баю!
Спи-ж, нехай Господь з тобою!
Ніч покрила землю млою.
Я не сплю, тобі співаю:
Спи, дитино! Баю, баю!

Щоголів.

Кого люблю.

Люблю тата, маму, люблю всю родину,
люблю щиро нашу рідную хатину. Й нема в
світі друга, як отець і мати, милішої над рідну
я не знайду хати.

Бабусини приказки.

Як ми були маленькими, ми од бабусі не
одходили: вона з нами гралась у „ладки“, або

про сороку розказувала. Про „ладки“ ось як:
ладки ладусі!—А де були?—В бабусі!—А що
їли?—Кашку!—А що пили?—Бражку. Кашка
мнякенька, бражка п'яненька, бабуся добренька,
Галюся маленька. А про „сороку“ отак: сорока
ворона на припичку сиділа, діткам кашку варила,
ополоником мішала,—діток годувала. Цьому дам,
цьому дам, цьому дам і цьому дам, а цьому не
дам. Цей дров не рубав, води не носив, хати
не топив.

Шуги, шуги полетіли—на головку сіли.

Пісеньки.

Ой люлі—люлі чи сливок, чи грушок,
налетіли гулі, чи вишневих ягідок,
та й сіли на люлі, а чи кашки з молоч-
стали думать та гадать, ком,
чим дитину годувать: чи бублика з медочком.

Ой ти, коте, котку, треба купить шовку
не лізь на колодку— зав'язать головку,
розібьеш головку та щоб не боліла,
та буде боліти— та щоб не щеміла.
нічим завертіти

Мати та дочка.

Як була я маленька, доглядала мене ненька:
колихала, присипляла, гарних пісеньок співала.
Тепер ненька стара стала і не здужає ро-
бити. Буду я їй хату мести, воду носить, шити.

прясти; і хліб спечу, і борщ зварю; буду її доглядати.

*У кого ненька, в того й голівка гладенька.
Матір не купити, не заслужити.*

13. *Загадка.* Така я велика, що кінця не маю;
лежу собі тихо, нікого не займаю;
тільки мені люде
і день і ніч товчуть груди.

Плаксива дитина.

Раз їхали два купці і заїхали на постійний двір, а двір держав чоловік простий. Позносили ото вони з воза свої клунки і просять хазяйку, чи не можна дістати кавунів та динь. „Чом не можна? Можна!“ каже хазяйка. От вона і пішла по кавуни, а хлопчик років п'яти zostався дома і давай кричати, що мати не взяла його з собою. Хата ж була поруч з тією, де були

купці. Хлопець кричав, поки втомивсь—тоді замовк. От один купець і каже: „ну, слава Богу, перестало“, бо їм уже обридло, що воно кричить. А хлопчик, почувши це, відмовляє: „еге, перестало. Спочину та й знов буду“.

14. *Загадка.* Сидить Марушка в семи козушках, хто на неї гляне той заплаче.

Сімейка.

У нашого Омелечка
невеличка сімечка:
тільки він, та вона,
та старий, та стара,
та Іван, та Степан,
та Василь, та Панас,
та той хлопець, що в нас,
та дві дівки косатих,
та два парубки усатих,
та дві Христі в намисті,
та дві ляльки в колисці.

Діти.

У вдови Марини четверо дітей. Старшому хлопчикові ще тілки десятий годочок пішов. Занедужала перед святками Марина, лежить, не встає. Стогне сердешна, бідкається: „ох, лишенько тяжке,—надходять святки, а в нас же нічогісенько нема!“

Старшенький лащить до матері та й каже: „не журіться, мамо, ось піду в найми, зароблю грошей: всього в нас буде багато.“

Шестилітня дівчинка припала головою до матері та й собі: „не плачте, мамусю, я й хату вимету, і піч витоплю, й ганчірочки поперу. і все приберу.“

Поцілувала дітей мати, усміхається, і легше їй стало.

*На світі знайдеш усе, крім рідної матері.
Плачем лиха не одплачеш.*

15. *Загадка.* Панич доманич у куточку сидить, пісеньки з своєї нірки все одної цвірчить.

Розмова.

Пекла мати вергуни до нового року; а синок Івась біля неї крутився. Далі Івась і каже:— „чом ви, мамо, зо мною не говоріте?“ — Та бачеш-же, що ніколи!—одказує мама,—та й що-ж там я буду тобі говорити?— „Та що-небудь! от сказали-б: „ось тобі, Івасю, вергунця!“

Над колискою.

Спи, мій малесенький, спи, мій синок...

Я розкажу тобі безліч казок!

На-що ж ти віченьки знову розкрив?

Спи, моя пташко, то вітер завив.

Стогне і вие уже він давно,

б'ється і стука у наше вікно...

Геть, розбишако, в далекі степи!

Спи, моя ластівка, солодко спи!

Ось уже й вітер зовсім занімів...

Мабуть, заснуть під намет полетів.

Холодно зараз в лісах і лугах,—
все потонуло в глибоких снігах.
Бігають зайчики, мерзнуть, тремтять,
затишок хочуть собі відшукать.
Ось вони вгледіли,—кущик стоїть,—
годі! давно вже лисичка там спить.
Кинулись знову кудись на грядки,—
ой там ночують сьогодні вовки.
Краще ви в поле біжіть, за лісок.
Знайдете там ви соломки стіжок,—
глибше забийтесь, зарийтесь в снопки,
щоб не знайшли вас голодні вовки.
Спи-ж, мій малесенький, годі гулять.
Зайчики білі давно уже сплять.

Олесь.

Крила у вітряка.

Раз крила вітряка гуділи й герготали, що все вони село насущним годували; а камінь, п'ятирня і колесо мовчали.

Проказують, що хто мовчить, той двох навчить.

Поклик.

Ранок. Сонечко проснулось, з-за діброви піднялось. Навкруги все стрепенулось,—до роботи узялось. Час до діла! ну-ж єднайтесь! По селу послався дзвін. Швидче, діточки, збирайтесь: то до вас гукає він. Каламарь, папір і пера мусять бути справні в вас. Не ловіте тав: тепера золотий до вчення час. Не губіть години марно: прислухайтесь пильніш, чому вчать у школі гарно,—переймете все скоріш. У житті те все згодиться, до пуття що вмів завчить, другий

час не нагодиться,—треба цей не упустить. Ну-ж до праці, любі діти! Голосніш лунає дзвін: до науки, до просвіти вас, кохані, кличе він!

Знайко біжить, а незнайко лежить. Чого Івась не навчиться, того й Іван не буде знати.

16. *Загадка.* Сам мідний, язик залізний, гучно говорить, до себе просить.

Ріпка.

Був собі дід Андрушка, а в нього баба Марушка, а в баби дочечка Мінка, а в дочки собачка Хвінка, а в собачки товаришка киця Барварка, а в киці годованка мишка Сіроманка.

Раз весною взяв дід рискаль та мотику, скопав у городі грядку велику, гноем трохи попринадив, грабельками підгромадив, зробив пальцем дірку та й посадив ріпку.

Працював дід не марно: зійшла ріпка гарно. Що день ішов дід у город, набравши води повен рот, свою ріпку підливав, їй до життя охоти додавав.

Росла дідова ріпка, росла! Зразу така, як мишка була, потому як кулак, потому як буряк, потому як два, а на кінці стала така, як дідова голова.

Тішиться дід, аж не знає, де стати. „Час,— каже,— нашу ріпку рвати!“ Пішов він у город— гуп, гуп! Узяв ріпку за зелений чуб; тягне руками, уперся ногами, добуває сил усіх, сопе, як ковальський міх; мучився-потів увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень. Кличе дід бабу Марушку: „ходи, бабусю, не лежи, мені ріпку вирвати поможи!“ Пішли вони на город—гуп, гуп! Взяв дід ріпку за чуб, баба діда за плече—тягнуть, аж піт тече. Смикає дід ріпку за чівку, смикає баба діда за обшивку, працюють руками, упіраються ногами; промучились увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе баба дочку Мінку: „ходи, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!“ Пішли вони у город—гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда за сорочку, дочка бабу за торочку; тягнуть руками, упіраються ногами; промучились увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень. Кличе дочка собачку Хвінку: „ходи, Хвіночко, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!“ Пішли вони в город—гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда за обшивку, дочка бабу за запаску, собачка дочку за спідничку; промучились увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе собачка кицю Варварку: „ходи, Варварко, не лежи, нам ріпку вирвати поможи!“

Пішли вони в город—гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда за сорочку, дочка бабу за торочку, собачка дочку за спідничку, киця собачку за хвостик. Тягнуть і руками і зубами, упіраються ногами; промучилися увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе киця мишку Сіроманку: „Ходи, Сі-рочко, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!“ Пішли вони в город—гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда за сорочку, дочка бабу за торочку, собачка дочку за спідничку, киця собачку за хвостик, мишка кицю за лапку—як потягли, як потягли, та й покотились.

Упала ріпка на діда Андрушку, дід на бабу Марушку, баба на дочку Мінку, дочка на собачку Хвінку, собачка на кицю Варварку, а мишка шусть у шпарку.

З і м а.

Подивись: зима настала,
снігом все позамітала,
вітер вие, не вгаває,
білу куряву здіймає.
Пусто скрізь, як в домовині.
Не дзвенять пісні пташинні,
ліс стоїть, а ні шелесне,
спить земля,—чи то-ж воскресне?
Тільки в лісі звіри хижі
день і ніч шукають їжи.

Капельгородський.

Зайчик на морозі.

Сидить зайчик на морозі, а мороз аж тисне. Воно ж, бідне зайченятко, навіть ані писне. Лапки, вушка задубіли, в жилах кров холоне; воно ж, бідне зайченятко, тільки... тихо стогне. Ось лісок. Там рух, пожива в лісовій громаді; так би й скокнув, та як можна! „Вова“ на заваді. Весь трясеться, шулив вушка, не дрима лиш око. Мерзне бідне зайченятко в полі одиноко.

Догадливий.

Поїхав чоловік у ярмарок, а хліба забув узяти з дому. Купив калач, зїв—мало, купив другий, ще хочеться. Купив третій,—усе голодний. Тоді він за останню копійку взяв у перекупки бублика і як його зїв, почув, що наївся.

Сидить чоловік на возі та й думає: три калачі з'їв, усе голодний був, а одним бубликом наївся. Дурний я був, що не з бублика почав.

Хліб—всьому голова. Піроги—обідові вороги. У нас просто: борщ, каша, третя кваша.

Т а н о к.

Танцювали миші
по бабиній хижі;
стало бабі за танець
з'їли миші буханець.
Ой ви, миші, мишенята,
сивенькії шкурки!
Нащо бабу зграбували,
наче тії турки?
Ви ж буханчика із'їли,
поточили крупці,
і маківки всі погризли
бабусі—голубці!
Ой, шануйтеся, миші в хижі
та сидіте тихо,—
як бабуся ката впустить,
то буде вам лихо!..

Лис та собака.

Жалівся лис собаці: „не маю собі товариша, свату! Всі мене цураються. Така лиха моя доля!“

А собака відказав:— „не доля, лисоньку, не доля, а злая твоя воля: як би ти не лукавий був, то й товаришів мав би, а лукавого всі цураються“.

Добре роби, добре й буде. Не того собаки бійся, що гавкає, а того, що лащитьяся.

17. *Загадка.* Б'ють мене ломакою, ріжуть мене ножакую,—за те мене отак гублять, що всі мене дуже люблять.

Уперті люде.

Іхало двоє селян один одному назустріч, та й зачепилися возами. Один гука: „збий мерщій коня назад, бо мені швидко в город треба!“ А другий на те: „ні, ти збий, бо мені ще швидче до дому треба!“ Довго вони так сперечалися. Іде третій чоловік, почув їх суперечку та й каже: „Кому швидче треба, хай той перший зібьє назад“.

Де незгода, там часто шкода.

Пісенька.

Два півники, два пів-	а маленьке козенятко
ники—	на скрипочку грає,
горох молотили,	а вовчок з кулачок
дві курочки, дві курочки	з лісу виглядає.
до млина носили;	Скажи мені, вовчику,
цап меле, цап меле,	хто там ремигає.
коза насипає,	

Дядько на дзвіниці.

Ізліз мій дядько на дзвіницю
та, знай гука: „оце кумедія яка!
Всі люде на землі, мов ті перепелиці:
здається більший з їх не більше пятака.

Гай-гай! Які-ж вони дрібненькі!
Так ось коли я їх, як треба, розібрав!"
А, мимо йдучи, хтось на дядька показав
та, далєбі, мене спитав:
„що то таке, — чи шур, чи горобець малень-
кий?"

Гребінка.

Білка та вовк.

Вовк лежав під деревом і спав. Білка стри-
бала по дереву і впала на вовка. Вовк проки-
нувся і хотів її зїсти. Білка почала прохати:
„пусти мене“. Вовк сказав: „добре! Я пущу
тебе, тільки ти скажи мені, чого ви, білки, такі
веселі? Мені завсїгда нудьга, а ви все там угорі
граєтесь, та стрибаєте“. Білка відказала: „спершу
пусти мене на дерево, тоді й скажу, а то я тебе
боюся“. Вовк був неголодний і пустив. Білка
збігла на дерево і відтіля сказала: „тобі тим

нудьга, що ти злий. Тобі злість серце палить.
А ми веселі тим, що нам ніколи не хочеться
зла робити.

Під снігом.

Віє метелиця,
крутиться—мелеться,
котиться полем у млі;
килимом-хутрою падає, стелеться
сніг по замерзлій землі.
Квіти торішні
зернятка ніжні
сипали там в-осени...
Тож їх заховують килими сніжні,
щоб не померзли вони.

Чупринка.

Що смашніше.

Жили в одного господаря кіт, півень, собака
та цап. Жили вони гарно, не сварилися. Часом
зійдуться всі і почнуть розмовляти. От якось
і збалакалися вони за їжу—що смашніше?

Кіт каже: „немає нічого добрішого за мо-
локо. Правда, і миші дуже смашні, та тільки
ловити їх—клопоту багато“.

А півень йому на те:—„що там молоко!
От пшениці чи проса поклювати,—то справді
добре!“

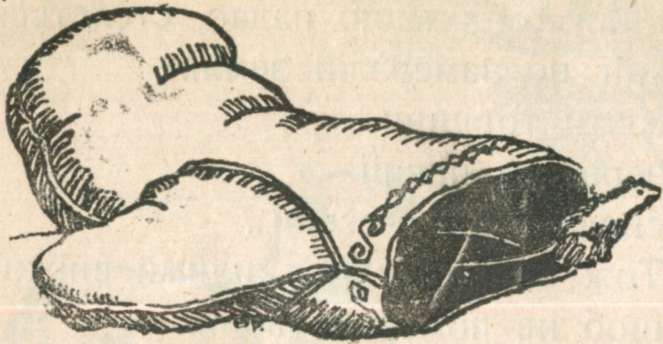
—„Дурниці говорите ви братіки!—озвався
цуцик Сірко.—Що справді смашна штука, так
це кістки! Я на своєму віку багато їх погриз,

то вже розуміюся на тому, що справді смашне.
Так-то!“

Ех, добре сіном поласувати, а надто ще, як воно запашне!—докинув і своє слово цап“.

Не раз іще розмовляли кіт, півень, собака та цап про їжу і ніяк не могли погодитися.

18. *Загадка.* Хитається, мотається, під пічку ховається.

Рукавичка.

Ішов дід лісом, а за ним бігла собачка, та й загубив дід рукавичку. От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та й каже: „тут я буду жити“. Коли це жаба плига та й питає:—а хто, хто в цій рукавиці?—Мишка-шкряботушка. А ти хто?—Жабка скрекотушка. Пусти й мене!—Іди! От уже їх двоє. От біжить зайчик, прибіг до рукавички та й питає:—а хто в цій рукавиці?—Мишка-шкряботушка, жаба-скрекотушка. А ти хто?—А я зайчик-побігайчик. Пустить і мене!—Іди! От уже їх троє. Коли це біжить лисичка та до рукавички:—а хто, хто в цій рукавиці?—Мишка-шкряботушка, жаба-скрекотушка та зайчик-побігайчик. А ти хто?—А я лисичка-сестричка. Пустить і мене!—Та йди! Ото вже їх

четверо сидить. Аж суне вовчик, та й собі до рукавички, питається:—а хто, хто в цій рукавичці? Мишка-скряботушка, жаба-скрекотушка, зайчик-побігайчик та лисичка-сестричка. А ти хто?—Та я вовик-братік. Пустіть і мене!—Та вже йди! Уліз і той,—уже їх і п'ятеро. Де не взявся,—біжить кабан.—Хро-хро-хро! А хто, хто в цій рукавичці? Мишка-скряботушка, жаба-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка та вовчик-братік. А ти хто?—Хро-хро-хро! А я кабан-іклан. Пустіть і мене!—Оце лихо! Хто не набреде, та все в рукавичку! Куди ж ти тут улізеш?—Та вже влізу,—пустіть!—Та що вже з тобою робити,—йди! Уліз і той. Уже їх шестеро, уже так їм тісно, що й нікуди. Коли це тріщить кущами, вилазить ведмідь та й собі до рукавички, реве й питається:—а хто тут, хто в цій рукавичці?—Мишка-скряботушка, жаба-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка, вовчик-братік та кабан-іклан. А ти хто?—Гу-гу-гу! Якого вас багато! А я ведмідь-набрідь. Пустіть і мене!—Де ми тебе пустимо, коли й так тісно?—Та якось будемо.—Та вже йди, тільки з краєчку. Уліз і той—семеро стало, та так же тісно, що рукавичка ось-ось розірветься. Коли це дід оглядівся,—нема рукавички. Він тоді назад—шукати її, а собачка попереду побігла. Бігла, бігла, бачить—лежить рукавичка та й ворухиться. Собачка тоді: гав-гав-гав! Вони як злякаються, як вирвуться з рукавички,—так усі й порозбігалися лісом. Прийшов дід та й забрав рукавичку.

Пісенька.

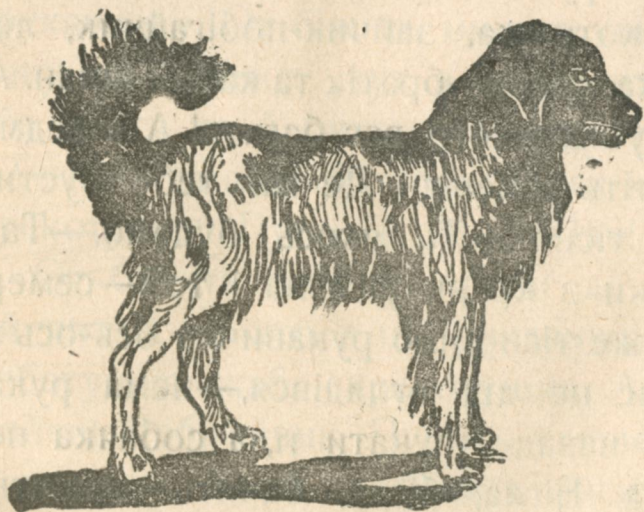
Ой кот-воркот,
на віконечко скок!
А з віконця в хижку,
піймав котик мишку,
кинув у колиску.

Мишка буде грати,
котик воркотати,
дитя буде спати,
і щастячко мати.

Народн.

З і м о ю.

Весело сонце по інею грає; тисне морозом до сліз... Діток з Гринджолами гурт гомінкий вгору охоче поліз. Личка рожево-червоні у всіх, щастям очиці блищать; весело й страшно! Гринджола прудкі вниз, наче куля, летять. Бух! і зрозгону всі випали в сніг! Регіт в дитячій юрбі... Ні, над дитячії літа нема кращої в світі доби!

Вчені собаки.

Зустрів один хлопець другого, та й каже: , ото, братіку, що я там у містечку бачив! Показували

вчених собак! І які тільки штуки вони вміють показувати: одна поперед одною на задніх лапах ходили з рушницею, неначе на муштрі, і танцювали й чого тільки не робили! От, як би наш Рябко таких штук навчився!“

— „Е! каже товариш:—наш Сірко ще краще вміє: вчора вівцю одбив од вовка!“

Різдвяні вірші.

Я маленький хлопчик,
зліз на стовпчик,
на дудочку граю,
Христа забавляю,
а вас з празником поздоровляю.
Я дівчинка маленька,
в мене спідничка рябенька,
черевички корковенькі,
будьте з празником здоровенькі.
Я ще не знаю ні аз, ні буки—
дайте мені шажок у руки!

Колядка.

Ой у полі-полі плужок ходе,
а за тим плужком Сам Бог ходе,
Причистая Мати вечеряти носе,
Бога просе:
роди, Боже, жито, пшеницю, всяку паш-
ницю,
а з гречечки варенички,
а з колосочка жита бочка,
а з пшениці білі паляниці.

Колядка.

Добривечір тобі, пане господарю!
Радуйся!

Ой радуйся, земле:
Син Божий народився.
На твоєму дворі та виросло дерево.
Радуйся!

Ой радуйся, земле:
Син Божий народився.
Ой виросло дерево, тонке та високе.
Радуйся!

Ой радуйся, земле:
Син Божий народився.
Тонке та високе, ще й листом широке.
Радуйся!

Ой радуйся, земле:
Син Божий народився.
А на тому дереві та намальовано.
Радуйся!

Ой радуйся, земле:
Син Божий народився.

Та намальовано аж три святителі.

Радуйся!

Ой радуйся, земле:

Син Божий народився.

Що перший святитель—святий Різдво.

Радуйся!

Ой радуйся, земле:

Син Божий народився.

А другий святитель—святий Василь.

Радуйся!

Ой радуйся, земле:

Син Божий народився.

А третій святитель—то Іван Хреститель.

Радуйся!

Ой радуйся, земле:

Син Божий народився.

Добривечір тобі, пане госпорарю!

Радуйся!

Ой радуйся, земле:

Син Божий народився.

Щедрівка.

Ой на річці на Йордані,

щедрий вечір, добрий вечір,

добрим людям на весь вечір.

Там Пречиста ризи прала,

щедрий вечір, добрий вечір,

добрим людям на весь вечір.

Свого сина сповивала,

щедрий вечір, добрий вечір,

добрим людям на весь вечір.

На ялині колихала,
щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на весь вечір.
Десь взялися янголята,
щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на весь вечір.
Взяли Сина на крилята,
щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на весь вечір.
А небеса розтворились,
щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на весь вечір.
Усі святі поклонились,
щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на весь вечір.

Зіма біла, та не їсть снігу, а все сіно. Лихо тому зіма, в кого кожуха нема, чоботи ледащо і їсти нема що.

По щирости.

Один батько прийшов з міста, дає своєму синові медяник та й каже: на Василько, та поділися з Петриком по щирости.— „А то як діляться по щирости?“ питає Василько.

Батько каже: „отак, синку, як переломиш медяник, то даси більшу половину Петрикові, а собі менчу. Це зветься—по щирости“.—То дайте Петрикові медяник, хай він ділить по щирости!“—каже хитрий Василько.

На новий рік.

Сійся, родися, жито, пшениця,
й усяка пашниця—
на щастя, на здоровя,
на новий рік,
щоб краще вродило, як торік.
Коноплі під стелю, а льон по коліна,
щоб у вас хрещених голівка не боліла!
Будьте здорові, з новим роком, і з Василем.

Зрубана ялинка.

Чорні, голі дерева стояли в садку, настобур-
чившись земерзлимими гілочками і наче мертві.

не ворушились од вітру; а здалека зеленою глищею заманячила ялинка. Струнка, зелена, весела, вона маяла, гілочками, наче раділа гостям. Батько підійшов ближче, замахнувся сокирою і вдарив по стовбуру. Ялинка затремтіла від низу до вершечка, наче злякалась несподіваного лиха, і кілька зелених глищів упало на сніг. Батько рубав, а ялинка тремтіла як з пропасниці. Василькові здавалося, що вона от-от застогне.

Аж ось деревце похилилося, хруснуло і, підтяте, впало на сніг. Василько мало не плакав з жалю. Він бачив, як батько взяв ялинку за стовбур, закинув за плечі і поніс. Вершечок з ялинки волікся за батьком і лишав по снігу довгу, мов стежечка, смужку. Василько глянув на свіжий пеньок, і дві сльозини скотилось йому по щічках. Він не міг бачити того пенька, того місця, де за хвилинку перед цим стояла ялинка, і почав нагортати снігу на пеньок. Незабаром з-під купи снігу не стало видно пенька.

Н я н я.

В темний вечір зім холодних
в парту кинувши книжки,
ми збірались коло грубки
слухать няніни казки.

На дворі, було, хуртеча
та метелиця мете;
за ворітьми коло вікон
сніг горбами наросте;

по задвірках круте вітер,
аж віконниці риплять;
а у нас у грубці дрова
і палають, і тріщать.

От ми й кинимось на шию
нашій няні, щоб вона,
няня мила та хороша,
розказала нам, що зна:
про Івашечка, про відьму,
і про пекло, і про рай...
І почне писати казка,
тільки слухай—не зівай.

Щоголів.

Коржик.

Був собі дід та баба, та дожились уже до того, що й хліба нема. Дід і просить: „бабусю, спекла б ти коржика“.—Та з чого ж я спечу, коли й борошна нема?

—От, бабусю, піди в хижку та назмітай у засіку борошенця, то й буде на коржик. Послухалась баба, пішла в хижку, назмітала в засіку борошенця, витопила в печі, замісила яйцями борошно, спекла коржик та й положила на вікні, щоб простигав. А він, лежав, лежав на вікні, а тоді з вікна та на приспу, а з приспи та на землю в двір, а з двору та за ворота та й побіг—покотився дорогою.

Біжить та й біжить дорогою, коли це назустріч йому зайчик.—Коржику, коржику, я тебе зьїм! А він каже: „не їж мене, зайчику-лапанчику, я тобі пісеньку заспіваю“.—А ну заспівай!

Я по засіку метений,
я на яйцях спечений,
я од баби втік,
я од діда втік,
та й од тебе втечу!

Та й побіг. Знову біжить та й біжить дорогою,—перестрива його вовк.—Коржику, коржику, я тебе зьїм!—Не їж мене, вовчику-братіку, я тобі пісеньки заспіваю. А ну заспівай!

Я по засіку метений,
я на яйцях спечений,
я од баби втік,
я од діда втік,
та й од тебе втечу!

Та й побіг. Знову біжить та й біжить дорогою,—перестрива його ведмідь.—Коржику, коржику, я тебе зьїм!—Не їж мене, ведмедику-братіку, я тобі пісеньки заспіваю. А ну заспівай!

Я по засіку метений,
я на яйцях спечений,
я од баби втік,
я од діда втік,
та й од тебе втечу!

Та й побіг. Біжить та й біжить дорогою,—стривається з лисичкою.—Коржику, коржику, я тебе зьїм!—Не їж мене, лисичко-сестричко, я тобі пісеньки заспіваю. А ну заспівай!

Я по засіку метений,
я на яйцях спечений,
я од баби втік,
я од діда втік,
та й од тебе втечу!

Ну й пісня-ж гарна!—каже лисичка.—От тільки я не дочуваю трохи. Заспівай бо ще раз та сідай до мене на язик, щоб чутніше було.

Коржик скочив їй на язик та й почав співати:
я по засіку метений,
я на яйцях спечений
я од баби втік...

А лисичка гам його! та й зыла.

Мудра кицька.

У кухлику мо-
лочко,—

ох то штука ловка,
та як його скош-
тувать?

не влазить го-
ловка...

Наша киця дуже
мудра,—
способу прибра-
ла:

у той кухличок
вузенький
хвостика вмоча-
ла.

От-же кухлик не
звалила,
зробила обачно,
тепер хвостик ви-
тягає,
облизує смачно.

Сивий майстер.

Коло села було озеро. Іван літом любив бігати до озера. Любив він дивитись, як хвилі набігають на берег, як риба над водою скидається, як літають над водою білі крачки: літає-літає крачок над водою та зразу плюсь носом у воду; витяг рибку і полетів кудись далеко-далеко.

За озером темнів ліс. Іванові хотілось туди — за озеро, в ліс; йому здавалось, що там дуже гарно. „Пожди, Іване, казав йому батько, — прийде сивий майстер, стане по річках та по ставках мости ставити, — поставить міст і через наше озеро, тоді ми конем поїдемо за озеро дров рубати“. Який же це майстер? — дивувався Іван. — „Е, майстер він на диво — дарма, що сивий. Строїть він мости без сокири, без клинця, а мости в його хороші, широкі, кріпкі та рівні. Нашим майстрам такого мосту не збудувати“. Дивувався Іван; трохи не що-дня бігав на озеро довідатись, чи не почалась робота?

Багато днів пррминуло, а майстра нема та й годі. Стало вже холодно, Івана одвели в школу вчитись. Наука прийшлась йому по душі, він так її полюбив, що й про майстра забув. Тільки одного разу батько й каже: „а що ти, Іване, так таки й забув про сивого майстра? А він уже всі мости поставив. Хочеш, поїдемо на озеро по мосту?“ Іван зрадів і заходився лаштуватись. Їхали вони на санях; снігу було доволі; первопуток утерли полозом, коник біг

легко—підтюпцем. От і до озера доїхали, та прямо по льоду й пустились. Тут доріжка ще краща, ще веселіш затюпала коняка.

„От бачиш, який міст поставив наш сивий майстер—і рівно, і гладко!“ Тоді тільки Іван догадався, що сивий майстер ніхто, як зима з своїм морозом.

19. *Загадка.* Водою їхали пани вбрані в срібні жупани; хоч жупани в їх лата на латі—радіють панам тим у кожній хаті.

20. Маю ніжки,—не ходжу,
жду поки попросять;
ото-ж мене з повагою
по-під руки носять.
Голова в мене чужа,—
та добре розсуде:
всю громаду напою,
а п'яна не буду.

З о р і.

Мамо люба, глянь, як сяють
ясно зорі золоті!

Кажуть люде: то не зорі,—
сяють душі то святі.

Кажуть: хто у нас на світі
вік свій праведно прожив,
хто умів людей любити,
зла ніколи не робив,—

Бог того послав на небо
ясно зіркою сіять...

Правда мамо,—то все душі,
а не зорі там горять?

Так навчи-ж мене, голубко,
щоб і я так прожила:
щоб добро робити вміла
і робить не вміла зла!

Грінченко.

Батькова наука.

Батько навчав синів, щоб жили дружно. Сини не слухались його. Він звелів принести віник та й говорить: „переломіть його!“ Почали сини ламати. Довго силкувались і нічого не могли зробити. Батько розірвав мотузок на віникові. Віник розсипався. Батько звелів ламати по одній стеблині. Сини дуже легко все поламали.

Каже тоді батько: „коли будете у злагоді жити, ніхто вас не подужа; а коли розрізнитесь, то кожного з вас по-одинці так легко буде подужати, мов переломити стеблину.

Де мало сили—ти там помагай, де мало праці—своєї додай. Як голова сивіє, то чоловік мудріє.

В о в к и.

„Чого, брате, так збілів? Що з тобою сталося?“ — Ох! за мною через став аж сто вовків гналось.— „Бог з тобою! Сто вовків? Та-б село почуло!“ — Та воно, так, і не сто, а пятьдесят було! — „Та й пятьдесят диво в нас... Де-б їх стільки взялось?“ — Ну, нехай вже, нехай так,

але десять гналось!— „Та і десять не було! Знать один усього?“—А як один? аби вовк!.. Страшно й одного!— „А може то і не вовк?“—А що-ж то ходило таке сиве та мале, а хвостик, як шило?...

Руданський.

Зіма й весна.

— Насуплю я брови,—говорить зіма,—
і вітер з морозом повіє:

усе скрізь загине—рятунку нема!

Під снігом замре, заніміє.

— А я засміюся,—весна одмовля,—
і сонце пекуче засяє:

прокинуться луки, ліси і поля,

усе зацвіте заспіває.

Черкасенко.

21. *Загадка.* Без обручів, без дна повна бочка вина; щоб її поправить, на те майстра нема.

Галка і голуби.

Галка догляділась, що голубів добре годують. От вона вибілила собі пір'я і влетіла в голубник. Голуби прийняли її за свою і вона живилась, аж поки не подала голосу. Голуби пізнали її і вигнали. Вона полетіла до галок; галки злякались її білого пір'я і собі прогнали дурну галку.

*Од своїх одбився, і до чужих не пристав.
На чуже добро не покладайся. Не зглянувся,
відкіль лихо склалося. Краще своє латане, ніж
чуже хапане. Хто багато бажає, той нічого
не має.*

Хто вона?

Лиха зима сховається,
а сонечко прогляне,
сніжок води злякається,
тихенько тануть стане,—
і здалеку бистресенько
вона до нас прибуде,
кому-кому любесенько,
а дітям найбільш буде.

Глібов.

Весна.

Встала весна, чорну землю
сонну розбудила,
уквітчала її рястом,
барвінком укрила.

І на полі жайворонок,
соловейко в гаї
землю, убрану весною,
вранці зустрічають.

Шевченко.

Гніздечко.

Гуляли ми з сестрицею по садочку і побачили в кущі гніздечко. Заглянули в нього, аж там маленька сіренька пташечка сидить. Після того ми що-дня ходили дивитися на неї. Раз якось ми швидко підбігли, вона злякалась, та й полетіла; а ми заглянули в гніздечко, і побачили там четверо яєчок.

Через кілька день там уже були голенькі маленькі пташенятка. Вони жалібно пищали, а мати годувала їх комашками та черв'ячками. Так ми зраділи, як побачили їх, що й сказати не можна.

Як треба жити.

Жають, жив собі один чоловік хазяїн. Був він дуже праведний і такий старий був, що вже й правнуків діждав. І його всі і свої, й

чужі—любили й поважали, і як кому треба було в якому ділі поради, то вже до нього йшли радитися.

Прийшов час умірати старому. Позбірались коло нього, і свої, і чужі, всі плачуть, прощаються з дідом. Почав він з дітьми прощатися. Старший син заплакав, та й каже: „тату, навчіть мене, як мені жити без вас на світі“. А старий каже йому: „як ти, сину, народився на світ, так ми всі раділи, а ти плакав. Живи-ж так, щоб, як доведеться тобі вмірати, так щоб усі люде плакали за тобою, а ти сам щоб радів і не боявся стати на суд перед Богом“.

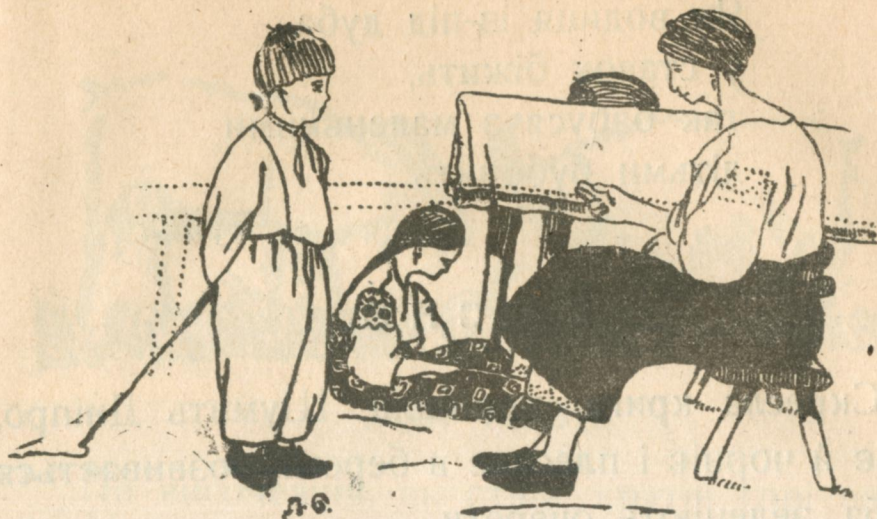
Помер дід, а слово його впало людям у душу. Тим не забули діда, і досі про нього згадують та про його науку кажуть.

*Доброму чоловіку продовж, Боже, віку.
З самого початку думай, який буде кінець.
Кому легко на серці, до того увесь світ сміється.
Од серця до Бога навпростець дорога.*

22. *Загадка.* Білее поле, чорне насіння,—
хто його сіє, той розуміє.

23. *Загадка.* Мовчить, а сто дурнів навчить.

Бабуся.

Серед гаю, під горою,
старий дуб стоїть;
з-під коріння того дуба
криниця дзюрчить.

Дзюрчить-біжить криниченька,
наповня ставок;
над тим ставком нахилився
вишневий садок.

Похилая хатиночка
з садка визира;
в тій хатинці проживає
бабуся стара.

Сама собі, як мизинець,
кругом гай шумить.

Полягла трава висока:
нікому косить.

Чий-же то в траві високій
протоптаний слід?

Носять діти-унучата
бабусі обід.

Як водиця із-під дуба
у ставок біжить,
так бабуся з маленькими
дітьми бубонить.

Кулиш.

Весна.

Скресла крига, пройшла. Шумить Дніпро,
сивіє й чорніє і плескає в береги, розвивається
верба, зеленіють очерети.

Зацвіли вишні, прокувала сива зозуля. Красно
в садочку! Послався зелений барвінок, блакит-
ними квітами зацвів; червоніє зірка, повився
горобиний горошок; вовча ступа попустила
широке листя; цвіте-процвітає мак повний і
сивий, і білий, і червоний; розкинувся по землі
синій ряст, розрослася зелена рута.

Коли сонечко пригріє.

Коли сонечко пригріє,
потечуть струмки,
вся земля зазеленіє,
зацвітуть квітки,—
підем ми тоді з тобою
в ліс на цілий день—
і натішемося весною,
і начуємося пісень.

Олесь.

Дві кози.

По височезній, як стіна, крутій горі вилася збоку вузьенька стежечка.

З одного боку гора, як зрубана стіна, а з другого—глибока безодня.

На цій стежці зустрілись дві дикі кози. Одній козі ще сяк-так можна було йти стежкою, а розминутися їм ніяк. Нікуди козам податися: наперед—одна другу не пускає; назад—обернутись не можна. Що їм робити?

Постояли кози, постояли, зглянулись проміж себе. А тоді одна коза обережненько припала навколішки, підобгала під себе ноги і прищулилась до землі. Друга коза так само обережненько перейшла через неї. І пішли кози, кожна своєю дорогою, обидві цілі і здорові.

Загадка.

Мати доні молодій
огородик наділила.

Розкошує доня мила,
каже ненці,—тісно їй:

„В земляній сиджу коморі,
а коса моя на дворі“.

Що за птиця?

Між людьми, як пташка, вьється,
у людей і їсть і пьє.
Ходить старець — просить, гнеться,
а у неї всюди є.

Глібов.

Кінь та хазяїн.

Казав кінь: „який чудний наш хазяїн! Увесь овес розкидав сьогодні по ниві та ще звелів заволочити його. Краще-б мені віддав!“

Прийшла зіма,—дав хазяїн коневі того вівса, що виріс на полі.

Орачі і муха.

У полі орачі на ярину орали,
і муха там була;
і хоч її, непрохану, ганяли,
одначе крадькома і їла, і пила,
бо звикла змалечку кохатися в чужому.
На вечір орачі верталися до дому,
і муха там—на розі у вола.

Зустрівсь комарь на лузі край села
та й каже, сміючись: „добровечір, сестричко!
А ти вже тут чого, моя перепеличко?
Кума чи родичка кому?“

А та йому:

„бов! бов! раденький, що дурненький!
хоч довгий ніс, та розум коротенький,
бо комарі не сіють і не жнуть...

Ти роздивись—у полі ми орали,
раненько почали, весь день не оддыхали,
тепер до дому час, з вечерею нас ждуть“.

Глібов.

Брехун.

Хлопчик-вівчарь пас вівці і наче побачив
вовка та й став гукати: „Рятуйте! вовк! вовк!
Люде поприбігали і бачуть—неправда. Зробив
він так і двічі й тричі.

Коли це так трапилось, що й справді набіг
вовк. Хлопець почав гукати: „Сюди! сюди!
рятуйте! вовк!“ Люде подумали, що вівчарь
знову дурить, і не послухали його. Вовк бачить,
що йому воля, та й видушив мало не всі вівці.

*Хто раз збреше,—удруге не вірять. Бре-
хати—не ціпом махати. Брехнею весь світ
пройдеш, та назад не вернешся.*

Веснянка.

Бурхливая річка
вже кригу ламає;
весела веснянка
далеко лунає.

Сніги розтопились,
злилися струмками;
земля молодіє,
і вкрилась квітками.

З чужої чужини
з далекого краю
пташки прилетіли
до рідного гаю.

Гаї всі і луки
піснями озвались;
веселі проміння
з небес засміялись.

Весна молодая
цвіте і пишає
і дужую силу
в душу, вливає.

Грінченко.

Пташка.

День увесь літаючи,
ловить комашок,
носить та годує все
малих діточок.

Горобець та билина.

Злетів горобець на билину та й каже: „билино, поколиши горобця, доброго молодця!“ Билина каже: „не хочу!“ А горобець каже: „підіть по козу: нехай коза йде билини гризти, бо билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця“. Каже й коза: „не хочу!“ — Ідіть по вовка! — Іди, вовче, козу їсти, — коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця. Вовк каже: „не хочу!“ А горобець: „ідіть по людей!“ — Ідіть, люде, вовка бити, бо вовк не хоче кози їсти, а коза — билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця. Люде кажуть: „не хочемо!“ — Ідіть по татар! — „Татари, татари! йдіть людей рубати, бо люде не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза — билини гризти, а

билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця. Так і татари кажуть: „не хочемо людей рубати!“ Ідїть,—каже горобець,—по вогонь! Іди, вогню, татар палити, бо татари не хочуть людей рубати, а люде не хочуть вовка бити, вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця. Так і вогонь каже: „не хочу!“ А горобець каже: „а йдїть по воду!“ Іди, водо, вогонь гасити, бо вогонь не хоче татар палити, а татари не хочуть людей рубати, а люде не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця. Так і вода каже: „не хочу!“ Ідїть по волів!—Воли, воли! йдїть, воду пити, бо вода не хоче вогню гасити, а вогонь не хоче татар палити, а татари не хочуть людей рубати, а люде не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця! Так і воли кажуть: „не хочемо!“ Так він, горобець, каже: „йдїть по довбню!“ Довбне, довбне! іди волів бити, бо воли не хочуть води попити, а вода не хоче вогню гасити, а вогонь не хоче татар палити, а татари не хочуть людей рубати, а люде не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця! Довбня каже: „не хочу!“—Ідїть по червей! Ідїть, черви, довбню точити, бо довбня не хоче волів побити, а воли не хочуть води.

попити, а вода не хоче вогню гасити, а вогонь не хоче татар палити, а татари не хочуть людей рубати, а люде не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця! Черви кажуть: „не хочемо!“ Ідїть по курей. Ідїть, кури, червей їсти, бо черви не хочуть довбні точити, а довбня не хоче волів бити, а воли не хочуть води пити, а вода не хоче вогню гасити, а вогонь не хоче татар палити, а татари не хочуть людей рубати, а люде не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця! Так і кури кажуть: „не хочемо!“ Підїть до шуляка! Іди, шуляче, курей хапати, бо кури не хочуть червей їсти, а черви не хочуть довбні точити, а довбня не хоче волів бити, а воли не хочуть води пити, а вода не хоче вогню гасити, а вогонь не хоче татар палити, а татари не хочуть людей рубати, а люде не хочуть вовків, бити, а вовки не хочуть кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця!

От тоді шуляк до курей, а кури до червей, а черви до довбні, а довбня до волів, а воли до води, а вода до вогню, а вогонь до татар, а татари до людей, а люде до вовка, а вовк до кози, а коза до билини, а билина тоді: ко-о-о-лих, ко-о-о-лих! Поколихала горобця, доброго молодця.

Дід і хлопці.

Дід садив у садку яблуні. Ішли хлопці, побачили та й кажуть старому:— „Нащо тобі ці яблуні? Ти вже старий, а їм ще довго треба виростати. Не зїси ти з їх ні одного яблучка“.

Дід одказав: „Не все-ж тільки собі робити. Як я не зїм,—люде після мене зїдять та й спасибі скажуть“.

24. *Загадка.* Хата—не хата, вікон багато: єсть куди влізти, та нікуди вилізти.

Х а т а.

На зеленому горбочку,
у вишневому садочку,
притулилася хатинка,
мов маленькая дитинка
стиха вийшла виглядати,
чи не вийде її мати.

І до білої хатинки
немов мати до дитинки
вийшло сонце, засвітило
і хатинку звеселило.

Леся Українка.

У кого швидче.

Дала мама кожному з дітей, доні Галі й синкові Грицеві, по грядочці, щоб вони посадили квіток. Діти й посадили.

А мати їм каже: „хто буде краще пильнувати, у того квіточки швидче й краще зацвітуть!“

От Галя глядить свою грядчину,—поле її та поливає. Такі хороші чорнобривчики вирости,—от-от зацвітуть!

Глядить свою грядочку й Гриць, тільки грохи не так пильно, як Галя; а хочеться йому, щоб у його чорнобривчики швидче зацвіли. От раз ранком бачить він, що чорнобривці вже починають розпукуватись,—уже той зелений капшучок наколовся й звідти визирають кінчики пелюсточок,—тільки ще ледве показуються. Та мов-би Галини квіточки швидче розцвітуться. Взяв тоді Гриць, розколупав свої квітки, повітростував пелюсточки, та й тішеться: „от тепер мої квіточки швидче розцвітуться, швидче ніж у Галі!“ Аж пригріло сонце опівдня,—Грицеві чорнобривчики й повьяли. А Галини так хороше зацвіли днів через два!

Чиж та голуб.

Весною чижи́к молоденький
такий співучий, проворненький,
в садочку все собі скакав,
та я́кось в западню попав;
сердега в клітці рветься, б'ється.
А голуб бачить та й сміється:
— „а що? попавсь?—от тобі й на!
Вже, певно, голова дурна...
Не бійсь, мене-б не піддурили,
хоч як-би не хитрили,
бо я не чижи́к! ні... оце!“
Аж гульк—і сам піймавсь в сільце.—
Ото на себе не надійся,
Чужому лихові не смійся!

Глібов.

Весняний ранок.

Ранок. Сходить сонце й цілує своїм несе́м-
лим, соромливим промінням запашні квіти.

купається в сивих блискучих хвилях високої тирси, виблискуючи в прозорій воді поважної, тихої степової річки. Пустун-вітрець степовий давно вже прокинувся і легеньким метеликом пурхає, цілюючи квітки, шелестючи травою, шепочучи з прибережним очеретом високим та ганяючи по воді дрібнесенькі жмурки.

Раніш од усіх, ще до схід сонця, прокинулись пташки: жвавий жайворонок піднявся вгору й пірнув у блакитну безодню небесну, і звідтіль брентить тільки його ніжна пісенька; десь у траві запідьпідьомкав перепел, зовучи свою перепелиху заспану; хижий кібець шугнув стрілою в повітря й ніби застиг там, зрідка тільки трипочучи крильцями й виглядаючи з високости дурного коника-стрибуна; прокинувся соловейко в кущах на березі й затьохкав, засвистів так голосно, що збудив і беріг, і річку, й луг, а здалека відгукнулася до нього луна й розбудила десь по той бік брехуху-зозулю: вона мляво закувала з просоння, мов нарікаючи на те, що її збудив завзятий співець.

Жаби в очереті одна перед другою постішались виявити, що й вони дотепні заспівати назустріч золотому сонечкові.

Христос воскрес.

Христос воскрес! Радійте, діти,
біжіть у поле, у садок,
збирайте зіллячко і квіти,
кладіть на Божий Хрест вінок!

Нехай бренять і пахнуть квіти,
нехай почує Божий рай,
як на землі радіють діти
і звеселяють рідний край.

Глібов.

Діти на Великдень.

На Великдень, на соломі
проти сонця, діти
гralись собі крашанками
та й стали хвалитись
обновами. Тому к святкам
з лиштвою пошили
сорочечку, а тій стьожку,
тій стрічку купили;
кому шапочку смушеву,
чобітки шкапові,
кому свитку... Одна тільки
сидить без обнови
сиріточка, рученята
сховавши в рукава.

- Мені мати купувала.
 - Мені батько справив.
 - А мені хрещена мати
лиштву вишивала.
 - „А я в попа обідала“.
- Сирітка сказала.

Т. Шевченко.

*Ніхто того не відає, як сирота обідає.
Чужа ласка сироті—Великдень. Тоді сироті
неділя, як сорочка біла.*

Колоски.

Дивіться тато: „від чого це інший колосок,
ось бачите, так до землі й припада, а інший
то так стовбуром і преться вгору?“

— „Гай, гай!“ каже батько, бачу, що не-
розумний і того навіть ще не второпав! От-то,
який собі повний, той до землі гнеться, а який
пустий, то так догори й пнеться.

Загадка.

Удень спочиваю,	наїмся гарненько,
а вночі літаю:	буду веселенько
мої круглі очі	в темряві літати.
бачуть серед ночі.	Як почне-ж світати,—
Я собі літаю,	до дому вернуся
здобичі шукаю.	спати положуся.
Зловлю зайченятко	Хто мене впізнав,
або пташенятко,	прошу, щоб на...

Рівна спадщина.

В одного купця було два сини. Старшого батько любив і хотів усе своє добро йому віддати. Матері жалко було меншого сина. Вона прохала батька, щоб він до якого часу не казав синам, як він їх ділитиме; вона хотіла якось зрівняти обох синів.

Купець її послухався й нічого не казав.

Одного разу мати сиділа біля вікна й плакала. До вікна підійшов подорожній і спитав, чого вона плаче. Вона сказала: „як же мені не плакати? Обидва сини мені рівні, обох люблю однаково; а батько хоче одному синові все віддати, а другому нічого. Я прохала чоловіка, щоб він нічого не казав синам, поки я вигадаю, як пособити меншому. Але ж грошей своїх у мене нема, я не знаю, що його й робити“. Подорожній сказав:— „тут легко пособити: скажи синам, що старшому буде все, а меншому нічого, і в обох буде рівно“.

Мати послухала подорожнього. Менший син, як довідався, що в його нічого не буде, пішов у чужі краї й добре навчився і науки й ремісництва. Старший син жив з батьком і нічого не вчився, бо знав, що буде багатий.

Як батько вмер, старший не вмів нічого робити, і скоро прогайнував усе своє добро. А менший, вернувся до дому знав і науку, і ремісництво і міг собі заробляти.

Не збирай синові худоби, збери йому розум. Той пан, хто все собі робить сам. Хто ледащо, тому їсти нема що.

Билина.

Сказав раз куш билині:

— „билинонько! чого така ти стала,
мов рибонька вьяла,
пожовкла, не цвітеш,
живеш, як не живеш,
твоя голівонька от-от поляже?“

— О, кущику!—билинонька каже:
я на чужині“.

Хто щиро поважа родину,
свій рідний край,
тому не всюди рай:
чужина вьялить, як билину.

Глібов.

*Де рідний край, там і під ялиною рай. До свого роду, —
хоч через воду.*

Квітове весілля.

У вишневому садочку,
під вербою в холодочку,
щоб лихо прогнать
і щоб долю звеселити,
заходились наші квіти
весілля гулять.

Не було-б таких новинок,
та хрещатенький барвінок
усіх здивував.

Він фіялочку блакитну
наче панночку тендітну,
за себе взяв.

Посередині в таночку,
в зеленому віночку,
танцює будяк.

Кругом свашки і сусідки,
і фасолі і нагідки,
і між ними мак.

Наче справжньої музики,
грають півні та индики,
деренчить гусак.

Де взялись чижі й синиці,
прищобечують музиці,
ще пристав і шпак.

Будяк скаче, не вгаває,
підморгне і примовляє:
„отак, квіти, так!“

Лелека й журавлі.

Унадилися журавлі до конопель та й толочать. Поставив хазяїн сітку на журавлів. Журавлі піймалися, а з ними й одна лелека вплуталась. Прийшов хазяїн журавлів брати, а лелека до нього: „ти мене пусти, я не журавель, а лелека, я почесного роду, і моє гніздо в твого батька на клуні. Ти глянь—і по пір'ю видно, що я не журавель“.

Похитав чоловік головою, та й каже: „з журавлями на шкоді попалась, так всім вам і честь одна буде“.

Чая шкода—того й б'ють.

Г а й.

Тихо й пусто округи. Тільки шумлять листя, щебечуть-джерготять пташки, та шурхають ящурки в траві. А зелено, й пахучо, й свіжо! З липового зруба молоді паростки пустилися, вигналась високо береза і шелестить осика тонким

листом; із-за темного дуба то калинова вітка витягнеться, червоний кетяг ягід горить, як жар; то колюча гайова рожа покаже дрібні листочки й пахучу квіточку, виносяться хвоїнки, як стрілочки прямісенькі, і горобина розкинула зелений намет, і рясно на ній ягід червонозолотих. А всякого зілля, квіток! І копитник хрещатий, папороть розрослася купою; пахуча берізка коло сухого дуплиного пенька повилася, і синій живокіст, і кружало червоної смілки. Аж у очах миготить!.. Зверху сонце так і сипле теплим промінням у темну гущавину, а з гущавини паше на тебе холодком.

Діброва.

Ой, діброво, темний гаю!

Тебе одягяє

тричі на рік. Багатого
собі батька маєш.

Раз укриє тебе рясно
зеленим покровом,—
аж сам собі дивується
на свою діброву...

Надивившись на донецьку
любу молодую,

візьме її та й огорне
в ризу золотую

і сповіє дорогою
білою габою,

та й спати ляже, втопившись,
турбою такою.

Т. Шевченко.

Під Великдень.

— Може-б, мамо, ви нам з ласки та дали святої паски, ще й червоних яечок, що красили про діток. „Постривайте: свято в мене буде завтра посвячено, завтра янголи з небес скажуть вам „Христос воскрес! І вже час той недалечко, що покотиться яечко й ви погонитесь за ним і червоним і ясним“.

Позаснули хлопчєнята й сниться їм, що янголята кличуть голосно з небес: „годі спати: Христос воскрес!“

25. *Загадка.* Чорне сукно лізе в вікно.

Тополя.

По діброві вітер віє,
гуляє по полю,
край дороги гне тополю
до самого долу.
Стан високий, лист широкий—
нащо зеленіє.
Кругом поле, як те море
широке, синіє.
Чумак їде, подивиться,
та й голову схилить;
чабан в ранці з сопілкою
сяде на могилі,
подивиться—серце ние:
кругом ні билини!
Одна, одна, як сирота—
на чужині, гине!

Шевченко.

Розлилися води.

Розлилися води на три броди— гей діти-квіти, весна красна, зілля зелененьке! В першому броді зозуленька кує, у другому броді соловей щибече, у третьому броді сопілочка грає—	гей, діти-квіти, весна красна, зілля зелененьке! Зозуля кує, бо літечко чує, соловей щибече,— садки розвиває; сопілочка грає на грання скликає— гей, діти-квіти, весна краєна, зілля зелененьке.
--	---

Драбина.

Драбина десь під хатою стояла. І хоч шаблі у їй усі однакові були, та верхній з їх пишався й вихвалявся, що він найперший і найвищий. Ішов мимо чоловік, драбину

взяв, перевернув і знов поставив. Верхній щабель опинився вже внизу, а нижній став найвищим.

*Весна днем красна, а на хліб пісна. Хто високо літає,
той низько сідає. Не дивись високо, бо запорошиш око.*

Подивись.

Подивись: весна устала,
сипле пишними квітками;
подивись: веселим птаством
ожили степи з лісами;
подивись: в безкраїм небі
сонце—велетень палає;
подивись: земнії груди
хлібороб плугами крає;
подивись: життя устало,
дні пишануть золотії;
подивись—і встань до праці,
повний сили і надії.

Грінченко.

Хитрий.

Пішов один чоловік позичати воза, а той, у кого він позичав, помітив уже його та й каже: „та я-б тобі, сину, дав. та ти, орючи, як рубаєш що, або притісуєш, то далеко дуже од воза одходиш“.

— „Е, ні, дядечку! Що рубаю, то все до колеса“

— „Тим то, як я тобі давав той раз воза, то все обіддя було порубано! Іди-ж собі та більш і не навертайся!“

Старого горобця на полові не одуриш. Краще розумна догана, як дурна хвала. Попав, як сліпий на стежку.

Пригадав.

Був собі один хлопець і віддали його в школу. Вчився він там усякої науки, тільки не навчився свої мови шанувати.

От раз пішов він з батьком на сіножать, углядив там граблі, та й питає: „а це, тату, як по вашому зветься?“ — „Та хто його зна, як тобі й сказати!“ — говорить батько.

Коли це син якось нехотячи наступив на граблі, саме на кілочки, а граблі як підвелися, та як оперіщать його по лобі! Хлопець тоді аж за голову схопився та й скрикнув: — „ой, прокляті граблі, як-же вони дошкульно б'ються!“ А батько йому на те каже: „е, синку, б'ються, так за те вони тебе до пам'яті привели: згадав, як воно в нас зветься“.

Літо розгорювалось. День був соняшний, пишний, гарячий. Сонце заливало золотим маревом леваду, садок, верби та городи. На городах зацвіли соняшники, неначе на зелену бутвину посипались з неба невеличкі сонечка й засипали городи жовтими кружалками, схожими на сонце. Трав'яні коники аж тріщали в траві. Соловейки аж лящали у вербах. Десь далеко кувала зозуля, і її м'яке, але гучне кування було чути між свистом, криком та щебетанням пташок. Гаряче й вохке повітря вливало в тіло силу, здоров'я, веселило серце.

Л і т о.

Душно, аж дихати важко...
Полум'ям сонце палає,
а ні дихне прохлада,
в небі й хмаринки немає.
Ледве ворухиться річка,
верби мов сонні схилились.
Небо і луки, і поле
в хвилях прозорих відбились.
Любо та мило гуляти
діткам отут в холодочку,
в хвилях оцих поринати,
що гомонять на пісочку.

Капельгородський.

Удосвіта.

Удосвіта встав я: темно ще на дворі,
де-не-де по хатах ясне світло сяє.
Сяє ясне світло, як на небі зорі...
Дивуюсь, гадаю, у серця питаю:
— „скажи, віще серце, чи скоро світ буде?“
— Ой скоро світ буде,
прокинуться люде,
у всяке віконце
засяє сонце.

Куліш.

26. *Загадка.* В воді росте, в воді кохається, а кинь у воду—злякається.

Два купці.

Один убогий купець торгував залізом. Треба було йому кудись їхати, от він і просить свого сусіду, багатого купця: — „дозволь мені скласти залізо у тебе в коморі!“ Багатий купець каже: — „добре, складай!“ Склавав той залізо і поїхав. Приїхавши знову до дому, він пішов до сусіди по своє залізо, а той уже його продав і гроші собі взяв та й каже: — „немає вже твого заліза, миші поїли“.

Той чоловік нічого не сказав йому, тільки зітхнув, по-прощався й пішов собі. Вийшов з двору, а за двором бігає хлоп'ятко, того багатого купця син. Убогий побавився з хлоп'ятком, тоді взяв на руки і поніс до себе до дому.

Другого дні сусіда стрів його на вулиці і каже йому про своє горе, що син його десь подівся. А вбогий каже: „я бачив учора, як вийшов з твого двору, що син твій бігав, аж де не взявся шуліка, вховив його й поніс“.

Багатий розсердився й каже:—„гріх тобі глузувати з мого лиха. Де-ж то видано, щоб шуліка зміг понести хлопця?“

А вбогий каже: „ні, я не глузую. Чому-ж шуліка не зможе понести хлопця? Змогли-ж миші зїсти сто пудів заліза. На світі всяко буває“. Тоді багач зрозумів і каже: „не їли миші твого заліза. Я продав його. Тепер я тобі верну гроші за його.“

А вбогий каже: „ну, то й шуліка твого сина не вхопив. Він у мене, і я тобі його принесу“.

*Ладом усе можна. Де сила панує, там правда мовчить.
Не той дужий, хто поторов, а хто викрутився.*

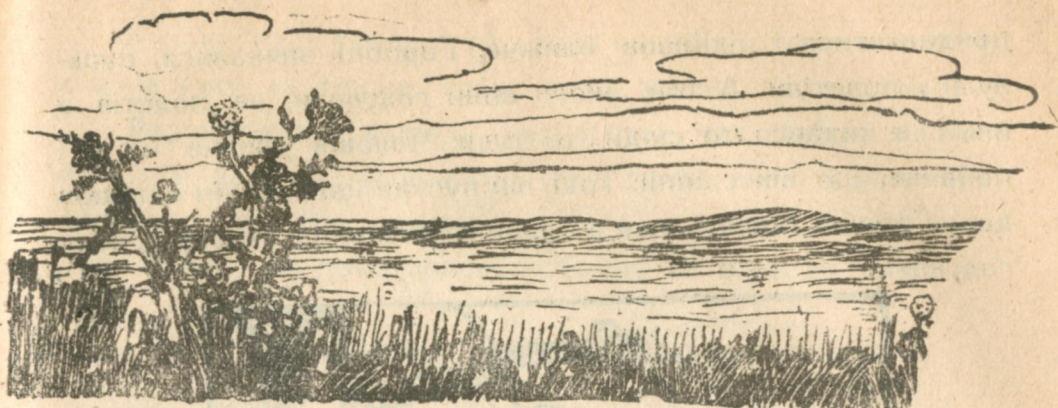
27. Загадка. Чорне маленьке ні в землі не гине, ні в воді не тоне.

Косарі.

Вийшли в поле косарі
косить ранком на зорі.
До обіду покосили,
гоєгрі коси притупили;
по обіді спочивали;
потім коси поклепали;
ополудні гребли сіно

і в валочки клали щільно;
а ввечері холодком
клали в копички рядком.
Завтра треба рано встати,
у стіжечки щоб покласти.
Як стіжечки покінчаєм—
по козацьки погуляєм.

Гей, ну-те, косарі,
що нерано почали;
хоч нерано почали,
то багато утяли!

С т е п.

Іду шляхом; сонце сяє; вітер з травами говоре; перед мною і за мною степ колишеться, як море; а затихне вітер буйний, — степ, мов камінь, не двигнеться. Он нагнулась тирса біла; звіробой скрутив стебельці; червоніє материнка; як зірки, горять козельці; крикнув перепел в ярочку, стрепет приснув над тернами; по кущах між березою ходять дрохви табунами. Тихо всюди; тільки де-де вітерочок пронесеться, та на землю із-під неба пісня жайворонка ллеться.

В с т е п у.

Нічка тиха. Зорі світять,
в небі місяць грає.
Степ туманом обгорнувся
і сном засипає.

Не шумить сухий чорнобиль,
коник не стрекоче,
перепілка не співає
і вуж не сикоче.

І дримає степ широкий
і кругом біліє,
тільки давня могила
в степу зеленіє.

Руданський.

Милосердні горобці.

Один чоловік побачив на вулиці, що горобці годують одного горобця і не малого, а великого такого, як сами. Чоловікові хотілося довідатися, через віщо горобець не бере їсти сам, а товариші кладуть їжу йому в рот. Він почав

придивлятися і підійшов ближче. Горобці злякалися, пурхнули і полетіли. А той, якого вони годували, не полетів з ними, а кидався то сюди, то туди. Чоловік зловив його і побачив, що він сліпий. Тоді він пустив його, а сам одійшов далі. Горобці позліталися до сліпого товариша і знову почали годувати.

Ведмідь і колодка.

Іде собі ведмідь лісом, та й нюхає, чи не знайде чим поживитись, бо їсти хоче, аж живіт підвело. Тільки чує мед. Задрав морду, бачить на дереві вулик, а під вуликом колодка на віжках висить.

Поліз ведмідь на липу; доліз до колодки, а далі не можна—колодка не пускає. От він узяв та й одіпхнув її помаленьку ногою; вона трохи одвихнулась та й знову назад — і вдарила його помалу по голові.

Ведмідь одпихнув її дужче, вона знов луснула його по голові; тільки вже дужче.

Розсердився ведмідь, та з усієї сили як штовхне колодку, а вона його як трісне, трохи він з дерева не покотився.

Розлютувався ведмідь, уже й про мед забув, тільки-б йому ту колодку подужати. От і почав він її з усієї сили одпихати від себе, а вона все його по голові. Бився він з нею, бився, аж поки зовсім побитий не впав до-долу.

Пісня про гарбуза.

Ходить гарбуз по городу,
питається свого роду:
„ой чи живі, чи здорові
всі родичі гарбузові?“

Обізвалась жовта диня,
гарбузова господиня:
„іще живі, ще здорові
всі родичі гарбузові!“

Обізвались огірочки.
гарбузові сини й дочки:
„іще живі, ще здорові
всі родичі гарбузові!“

Обізвалась морковиця,
гарбузова сестриця:
„іще живі, ще здорові
всі родичі гарбузові!“

Обізвались буряки,
гарбузові свояки:
„іще живі, ще здорові
всі родичі гарбузові!“

Обізвалась бараболя,
а за нею і квасоля:
„іще живі, ще здорові
всі родичі гарбузові!“

Обізвався старий біб:—
„я задержу увесь рід!“

Ой ти, гарбуз, ти перистий,
із чим тебе будем їсти?"

— Миска пшона, шматок сала—
от до мене вся приправа!"

Загадка.

„Ой ви, діти—квіти наші,
наварю вам горщик каші,
поїсте ви до смаку” —

мовить баба у кутку:

„я щедруха, я гладуха;
в мене донечка красуха;
кучерявенький синок,
як той сизий голубок.

Я морозу не боюся
і хто мерзне—я сміюся:
бабу гріє не кожух,
а веселий теплий дух.
Біля мене всі товчуться—
і веселі діти вьються,
і старенький дідок
тут курлика, мов коток“.

Опівдні.

Душно опівдні: сонечко згори так і обливає тебе теплом; пішов би куди, так і ноги не несуть. Овечата лежать собі в холодку; воли полягали біля ставка; коні, зібравшись до купи, стоять, понуривши голови, тільки хвостами обго-

няють оводів. Граки—годі вже гуляти по степу хмарою—сіли відпочивати біля річки, так і вкрили прездоровенну тополю, аж гілля чорніє. На що дике вутя—сторожка птиця, а й то забилося собі між ситняг, сховало голівку під крило та й куняє на озерці: гойдає вода його, мов той цурпалок. Усе відпочива.

28. *Загадка.* Без вікон, без дверей повна горниця людей.

Дніпро.

Реве та стогне Дніпр широкий,
сердитий вітер завива,
додолу верби гне високі,
горами хвилю підійма.

І блідий місяць на ту пору
з-за хмари де-де виглядав,
неначе човен в синім морі,
то виринав, то потопав.

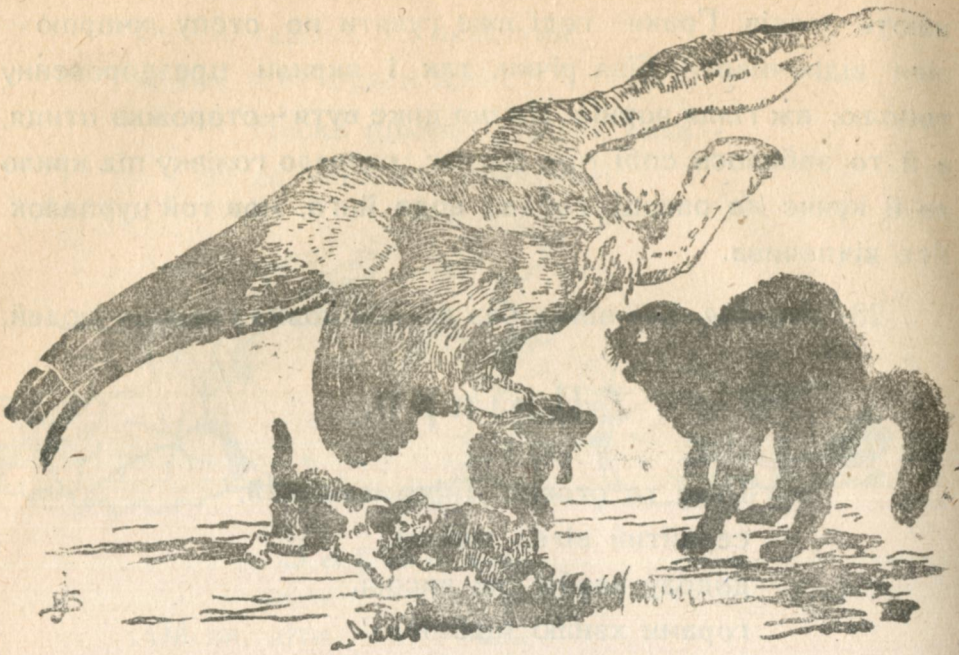
Ще треті півні не співали,
ніхто ніде не гомонів;
сичі в гаю перекликались
та ясень раз-у-раз скрипів.

Шевченко.

Пісня.

Стоїть гора високая,
по-під горою гай,
зелений гай густесенький,
неначе справді рай.
Під гаєм вьється річенька,
як скло вода блищить;
долиною зеленою
кудись вона біжить.

Край берега, у затишку
прив'язані човни;
а три верби схилилися,
мов журяться вони,
що пройде liebe літечко,
повіють холода,
осиплеться їх листячко,
і понесе вода.

Орел і кішка.

За селом весело гралась кішка з кошенятами. Де не взявся величезний орел. Блискавкою шугнув він з високости і вхопив одно кошеня. Але не встиг ще й піднятись, як мати вже вчепилась у нього. Хижак випустив кошеня й счепився з старою кішкою. Розпочався бій на смерть. Орел мав могутні крила, твердий дзьоб, силенні лапи з довгими загнутими пазурями, і йому легше було подужати кішку: він рвав на ній шкуру й виклював одно око. Та не на таку натрапив: кішка цупко вчепилась в орла пазурями і перекусила йому крило. Одначе орел і тоді був ще дужий, а кішка вже вморилась. Нарешті, спромігшись, вона чим-дуже наполягла на орла й повалила його на землю. В ту-ж мить вчепилась йому зубами в шию й перекусила горло, а потім, забувши, що їй болять дуже, почала облизувати своє поранене кошенятко.

Нема цвіту над маківку, нема роду над матінку. Хто дітей не має, той горя не знає. Поти ягнятка скачуть, поки матір бачуть.

Ч а й к а.

Ой горе тій чайці
ой горе небозі,
що вивела чаеняток
при битій дорозі.
Чумаки там ішли,
чаеняток знайшли,—
стару чаечку зогнали,
чаенят забрали.
А чаєка вьється,
об дорогу бьється,
в сиру землю припадає—
чумаків благає:

чумаченькі гожі,
а ви люде Божі,
верніть мої чаенята.
то й вам Бог pomoже.
Ой не вернем, чайко,
не вернем. небого,
бо забравши чаеняток
полетиш у поле.—
Не буду летіти,
тут буду сидіти,—
буду воли завертати,
діток доглядати.

Вовк та собака.

Голодний вовк никав під селом і зустрів гладкого собаку. Вовк і питає:—„скажи, собако, де ви їжу берете?“ Собака відказав:—„люде нас годують.“ Вовк каже:—„мабуть же ви багато працюєте на людей?“ А собака каже:—„ні, наша праця не важка. Уночі хазяйське добро стережемо.“ Вовкові теж схотілося, щоб його годували, він каже:—„а може-б і мене твій хазяїн до себе приняв? І я-б його добро стеріг. А то нам, вовкам, дуже тяжко їжу собі добувати.“ —„То йди в двір,—сказав собака,—хазяїн і тебе годуватиме.“ Вовк

зрадів і йде вже в двір. Коли бачить, а в собаки на ший шерсть обшмугляна. Він і питає: „чого це в тебе на ший шерсть обшмугляна?“ Собака каже:—„то від ланцюга. Бо мені на день ланцюг на шию надівають, то ото він пошмугляв.“ Тоді вовк сказав:—„прощай собако! Не піду я до людей жити, не хочу, щоб на мені ланцюг був: хай уже й голодатиму, та на волі житиму.“

Хто не має нічого—той має свободу. Хоч спина гола, аби своя воля. Чоловік без волі, що кінь на припоні.

Загадка.

У садку хатинка
маленька стоїть.

Вона не порожня,—

в їй життя кипить.

Живе у хатинці

велика сімья.

Злічить їх не зможем,

а ні ти, ні я.

Часу не марнують

люблять працювать;

кажуть: „зіма прийде,—

будем спочивать.“

Тільки сонце блисне,

вже вони гудуть.

уже свою здобич

у хатку несуть.

Здобич ох солодка!

і за те її

люде забірають,

у тії сімї.

Не раз тую здобич

іли ти і я.

Як же вони звуться,—

здобич і сімья?

Річка.

Тече вода з-під явора

яром на долину,

пишається над водою

червона калина,

пишається калинонька,

явір молодіє,

а кругом їх верболози

й лози зеленіють.

Тече вода із-за гаю

та по-під горою,

хлюпошуться качаточки
по-між осокою.

А качечка впливає
з качуром за ними,
ловить ряску, розмовляє
з дітками своїми.

Шевченко.

На злодію шапка горить.

У когось оброть украли, і як не допитувались, не
найшли виноватого. Прийшов старшина і звелів зібратись
всій громаді.

Зійшлися. „А що-ж“,—пита старшина,—„усі зібра-
лись?“ — „Усі!“ — „А той тут, що обротьку вкрав?“ — „Тут!“
крикнув злодій. Так і найшли виноватого.

На полі літом.

Пшениця шелестить, цвітуть волошки і цвірчать коники
в пашні. Як дихне вітрець, то все поле загойдається, за-
хвилюється. Місцями і женці біліють, копи вже стоять.
Де-де на стерні і будяк стоїть сиротою: обжали сіромаху,
зостався один і наче-б озирається, де ті колоски, що з ним
розмовляли; наче сумує за ними, киває червоними квіт-
ками-головками на всі боки: один я, один zostався сіромаха!
Повіє вітер, замете снігом, коли ще яка товарина не зло-
мить. не вкоротить віку.

29. *Загадка.* Стоїть колихається, червоною головою
величається, а як торкнеш, то кусається.

Коза-дереза.

Були собі дід та баба. Поїхав дід у ярмарок та й купив собі козу. Привіз її до дому, переночували, а на другий день посилає старшого сина тую козу пасти. Пас, пас хлопець її аж до вечора та й став гнати до дому. Тільки до воріт став доганяти, а дід став на воротях у червоних чоботях та й питається: „кізонько моя мила, кізонько моя люба! чи ти пила чи їла?“—Ні, дідусю: я й не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок і тільки бігла через гребельку та вхопила водиці капельку,—тільки пила, тільки й їла! От дід розсердився на сина, що він погано худоби доглядає, та й прогнав його. На другий день посилає другого сина—меншого. Пас, пас хлопець її аж до вечора та й став гонити до дому. Тільки став до воріт догонити, а дід став на воротях у червоних чоботях, та й питається: „кізонько моя мила, кізонько моя люба! чи ти-ж пила, чи ти їла?“—Ні, дідусю, я не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок, ухопила кленовий листочок, бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку,—тільки пила, тільки й їла!

От дід і того сина прогнав. На третій день посилає вже жінку. От вона погнала козу, пасла увесь день, а

ввечері стала догонити до двора, а дід уже стоїть на воротах у червоних чоботях та й питається: „кізонько моя мила, кізонька моя люба, чи ти пила, чи ти їла?“—Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла, бігла через місточок, ухопила кленовий листочок, бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку,— тільки пила, тільки й їла! От дід прогнав і бабу. На четвертий день погнав він уже сам козу, пас увесь день, а ввечері погнав до дому і тільки надігнав над дорогу, а сам навпростець пішов, та став на воротах у червоних чоботях та й питається: „кізонько моя мила, кізонько моя люба! чи ти пила, чи ти їла?“—Ні, дідусю, я не пила, я й не їла, бігла через місточок, та вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку,— тільки пила, тільки й їла.

От дід розсердився, пішов до коваля, висталив ніж і став її різати. Коза вирвалася та й утекла в ліс. У лісі бачить коза зайчикову хатку,— вона туди вбігла та й заховалася на печі.

От прибіга зайчик, коли чує—щось є в хатці. Зайчик питається: А хто, хто в моїй хатці? А коза сидить на печі та й каже:

Я коза-дереза
за три копи куплена,
півбока луплена.
Тупу, тупу ногами,
сколю тебе рогами,
ніжками затопчу,
хвостиком замету,—
тут тобі й смерть!

От зайчик злякався, вибіг з хати та й сів під дубком. Сидить та плаче. Коли йде ведмідь та й питається: „чого ти, зайчику-побігайчику плачеш?“—Як же мені, ведмедику не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить?—А ведмідь: „от я його вижену!“ Побіг до хати: „а хто, хто в зайчиковій хатці?“ А коза з печі:

я коза-дереза,
за три копи куплена,
півбока луплена.
Тупу, тупу ногами,
сколю тебе рогами,
ніжками затопчу,
хвостиком замету,—
тут тобі й смерты!

Ведмідь ізлякався та й побіг з хати. Ні,—каже,—зайчику-побігайчику, не вижену—боюсь. От ізнов пішов зайчик та сів під дубком та й плаче. Коли йде вовк і питається: „а чого це ти, зайчику-побігайчику, плачеш?“ Як же мені, вовчику-братіку, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить? А вовк: „от я його вижену!“—Де тобі його вигнати! Тут і ведмідь гнав, та не вигнав!—„От-же вижену“. Побіг вовк до хати та й питається: „а хто, хто в зайчиковій хатці?“ А коза з печі:

я коза-дереза.
за три копи куплена,
півбока луплена.
Тупу, тупу ногами,
сколю тебе рогами,
ніжками затопчу,
хвостиком замету,—
тут тобі й смерть!

От вовк ізлякався та й побіг з хати. Ні,—каже,—зайчику-побігайчику, не вижену—боюсь! Зайчик ізнов пішов сів під дубком та й плаче. Коли біжить лисичка, побачила зайчика та й питається: „а чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?“—Як же мені, лисичко-сестричко, не плакати, коли в моїй хатці страшний звір сидить?—А лисичка: „от я його вижену!“—Де тобі, лисичко, його вигнати! Тут і ведмідь гнав—не вигнав, і вовк гнав, та не вигнав, а то ти!—„От-же вижену!“ Побігла лисичка до хати та: „а хто, хто в зайчиковій хатці?“ А коза з печі:

я коза-дереза,
за три копи куплена,
півбока луплена.
Тупу, тупу ногами,
сколю тебе рогами,
ніжками затопчу,
хвостиком замету,—
тут тобі й смерть!

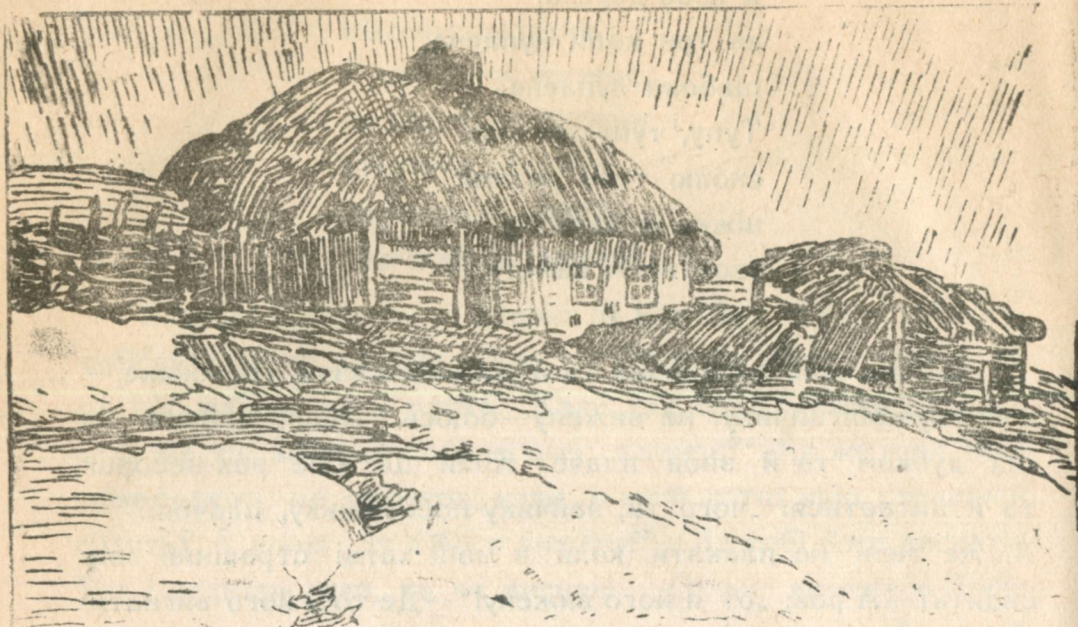
От лисичка злякалась та й побігла з хати. Ні,—каже,—
зайчику-побігайчику, не вижену—боюсь. Пішов зайчик, сів
під дубком та й знов плаче. Коли це лізе рак-неборак
та й питається: „чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?“—
Як-же мені не плакати, коли в моїй хатці страшний звір
сидить?—А рак: „от я його вижену!“—Де тобі його вигнати!
Тут ведмідь гнав, та не вигнав, і вовк гнав, та не вигнав,
і лисиця гнала, та не вигнала, а то ти!—„От же вижену!“
От поліз рак у хату та й питається: „а хто, хто в зайчиковій
хатці?“ А коза з печі:

я коза-дереза,
за три копи куплена,
півбока луплена.
Тупу, тупу ногами,
сколю тебе рогами,
ніжками затопчу,
хвостиком замету,—
тут тобі й смерть!

А рак усе лізе та лізе, та зліз на піч та:

а я рак-неборак,
як ущипну,—буде знак!

Та як ущипне козу клешнями!.. Коза як замекєка та з
печі, та з хати—побігла, тільки видно! От тоді зайчик ра-
дий, прийшов у хатку та так уже ракові дякує... Та й став
жити в своїй хатці.

Стара хата.

Стара хата з вдовою
разом вік свій віджила,
почорніла, похилилась
і в болото увійшла.

Увійшла по самі вікна...
В ганку сходи до сіней;
в сінях набік похилились
двоє кривлених дверей.

Руданський.

Ранок.

Світає,
край неба палає,
соловейко в темнім гаї
сонце зустрічає;
тихесенько вітер віє;
степи, лани мріють;
між ярами, над ставами
верби зеленіють;
сади рясні похилились;
тополі по волі

стоять собі, мов сторожа,
розмовляють в полі,
І все то-те, вся країна
повига красою,
зеленіє, вливається
ранньою росюю.
Вмивається, красується,
сонце зустрічає...
І нема тому почину,
і краю немає.

Шевченко.

Гарні груші.

Мама сказала Галинці: „пiди, Галинко, груш купи. бо до нас сьогодні гості прийдуть. Та гляди, попроси, щоб стиглих дали“. Галинка швиденько побiгла туди, де груші продають, купила і несе до дому, та й думає сама собі: а може вони не стиглі? Треба покуштувати. Покуштувала одну—стигла; покуштувала другу і та стигла. І так вона всі груші покуштувала.

Принесла до дому така рада і каже: „мамо, купила груш гарних, усі стиглі“. Глянула мама, всі груші понадкушувані. Так і не довелося гостям груш їсти.

Увечері.

Наша хата стояла на шпильочку. Було вийду, сяду на призьбі, прислухаюся, придивляюся. Вечір тихий; сонечко за гору пада; блищить вода червоною і тихо леліє—не ропче.

Коло кожної хати гомін чути; там череду вже з паші женуть, а там пісень співають, а за річкою коваль кувє.

А ось, вже й смеркає, небо мерхне і втихає земля, втихає—вже тихо. Ніч обняла. Висипались зорі золоті, зійшов ясний місяць—і все те у прозорій воді заблищало, защебетав соловейко, защебетав другий.

Вечір.

Садок вишневий коло хати,
хрущі над вишнями гудуть,
плугатарі з плугами йдуть,
співають, ідучи, дівчата,
а матері вечерять ждуть.

Сімья вечеря коло хати,
вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
а мати хоче научати,
так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
маленьких діточок своїх,
сама заснула коло їх.

Затихло все; тільки дівчата
та соловейко не затих.

Шевченко.

Хто влітку гайнує, той зимою голодує. Після Купала не треба жупана. Спасівка—ласівка, а Петрівка—голодівка.

Батьків заповіт.

Умірав батько та й каже синові: „сину мій,—уся моя худоба—і хата, й воли, й коні, й комори—все твоє. Тільки пам'ятай мій заповіт: живи своєю працею та своїм розумом; ніколи не скидай шапки вбудень, їж паляниці з медом,—і надбаєш ти ще більш, ніж я надбав.“

От, як умер батько, син зараз таки і почав робити, як батько сказав: нікому не скида вбудень шапки та їсть

паляниці з медом. Минув рік—поменшало трохи худоби, минув другий—уже й воли попродав,—сама коняка в дворі. Бачить син, що лихо, та й замислився: „що-ж це воно таке? Казав батько, що надбаю більш, ніж він надбав,—аж воно й батьківщини вже поменшало.“ Думав, думав, а далі пішов до дядька, розповідає йому свою біду, питається, що йому робити. Дядько йому й каже: „та й розумний-же ти вдався! І того не розібрав! Виїзди на роботу в поле, чи ще куди, раніш од усіх—от і не будеш нікому скидати шапки вбудень, а тобі скидатимуть, як їхатимуть проз тебе, а ти робитимеш. А до дому приїзди пізніше—от воно тобі хліб здаватиметься такий смашний, як паляниця з медом—отоді й надбаеш ще більш, ніж батько.“

Син послухався дядька, і почало тоді його хазяйство кращати.

Звикай до діла змолоду, не будеш знати на старість голоду. Навчить біда ворожити, як нема що в рот вложити. На Бога покладайся, а розуму тримайся. Щоб лиха не знати, треба не багато спати. Не доженеш і конем, що запізниш одним днем.

О с і н ь.

Висне небо сине,
сине та не те.
Світить, та не гріє
сонце золоте.

Чистим стало поле
од серпа й коси,
ніде приліпиться
крапельці роси.

Здалеку під небом,
в вирій летючи,
голосно курличуть
журавлів ключі.

Темная діброва
стихла і мовчить;
листя пожовтіле
з дерева летить.

Хоч-би де замріла
квіточка одна,
тільки й червоніє
що горобина.

Щоголів.

Найгірший сирота.

Холодна осінь. Сіє дрібний дощик. Шляхом іде хлопець обідраний, босий. Сирота він безталанний. Знав одно горе, у наймах тинявся увесь вік, робив, робив, а й чобіт не має. Іде з думками, б'ється, а на серці важко,—сльози очі застилають.

Аж ось корчма при дорозі, а до неї простує четвернею у повозі якийсь пан. Ще важче стало хлопцеві.

— Господи, думає він, за що така кривда? В мене чобіт нема, а цей четвернею їздить.

От, коли далі дивиться, аж слуги обережно з повоза виймають безногого каліку-пана. Пішов наш хлопець далі та вже не сумує.—Хай він і четвернею їздить, а я парюю бігатиму,—думає він собі.

Загадка.

Бачить—не бачить,
чути—не чує,
мовчки говорить,
добре мудрує;

кривду соромить,
правди навчає,
часом жартує,
смішки справляє.

Люба розмова;
дай, Боже, діти,
з нею до віку
знаться—дружити.

Глібов.

Розумний шпачок.

У одного чоловіка був свійський учений шпачок. Він умів навіть де-які слова вимовляти... І була в того чоловіка собака Жучка теж учена. Чоловік привчив її розуміти де-які слова. Як чоловік хотів, щоб собака не в'язала до його, а тихо лежала, то казав їй: „Жучко, куш!“ Собака одходив від його й лягав.

Одного разу влітку шпачка випущено з хати купатися, бо він це дуже любив. Шпачок до схочу нахлюпався в сво х

ночовках, а тоді сів на траві й заходився дзьобиком пір'я на собі чепурити. Коли це де візьметься Жучка та до шпачка. А шпачок як крикне: „Жучко, куш!“—Жучка мерщій од його, лягла й лежить тихесенько. Було-ж тоді сміху!

А надто діти раділи, що шпачок навчився нове говорити і що така велика Жучка слухається такого маленького шпачка.

Собака та кінь.

Був на селі Квачан собака,
кудлатий та товстий,
хвіст здоровенний, як ломака,
і сам такий страшний.
Раз, лежачи знічевья на травиці,
у холодочку під кушем,
він розбалакався з конем
про те, про се, про всякій дурниці,
а далі річ на те звернув,
що він у господарстві—сила,
не те, що кінь, або кобила,—
усяк се може чув.
„Що-ж, коню, ти? попихач головатий...
Диковина тим возом торохтіть;
велике діло борону тягати,
або снопи возити!
Он я: і череду у полі доглядаю,
весь двір, кошару стережу,
до току побіжу—
цілісеньку ніч не спочиваю!“
На річ таку собаці кінь сказав:
„се, може, й правда, хто вас знає;
на світі всяк буває...
А я-б тебе про от-що попитав:
коли-б я не хотів у полі працювати,
коли-б я хліба не возив,
то щоб стеріг тоді кудлатий
і щоб він їв?“

Г. Іббов.

Хто сміється, тому не минеться. Як-би на кропиву не мороз, вона всіх людей пожалила-б. Котра корова багацько реве, та молока мало дає. Хто багато говорить, той мало творить.

30. *Загадка.* Між двома дубами зав'язало теля зубами.

Перлина.

Бачив я усякі перли
і коштовні самоцвітні,
але єсть одна перлина,
що з усіх найкраща в світі.

Купувать її не можна,
або нею торгувати;
її часто мають бідні,
і частіше ніж багаті.

Ту перлину не дістати
ні з печер землі, ні з моря:
тільки той її знаходе,
хто чутким родивсь до горя.

Одібрать її не зможе
ніяка злоба несита.

Перла та—сльоза святая,
за нещасний люд пролита.

Самійленко.

Осінній день.

Осінь холодна на дворі; вітер сумує та виє, хвилями сірої хмари небо неласково криє. Дощик зривається часто; поле широке чорніє. Мокро і холодно всюди,—сонце не сушить, не гріє.

На полі вівці й телята збилися вкупу і гнуться, а коло них недалеко в затишку діти трясуться. Холодно пасти; до дому хочеться швидче їм гнати.

Чи пора правду ховати.

Неділя. Полуденний час. В селі тихо, як в домовині: ні голосу людського не чути, ні лист не шелестить, ні собака не гавкне,—наче все померло.

Аж ось загуло; то бовкав дзвін неначе на пожар. Мов мурашня з розворушеної купи, висипали люде з хат, питаючись: „де пожар? де?“ А дзвін гудів, мов казав: „сюди, сюди, сюди“. Всі кинулися до дзвіниці. Там навколішках, без шапки стояв старий Остап і сухою, кошавою рукою сіпав за мотузок. Сиве волосся розкидане, очі впер в землю.

— Чого, діду дзвониш? Де пожар?—загомоніли люде. Старий мовчав. Хтось торкнув Остапа за руку і голосно спитав:—чи чуєш, старий,—де пожар?

Остап підвів очі і промовив на весь народ:—„правда вмерла, по ній дзвоню“. Люде так і скам'яніли на місці. Хвилина і весь народ загомонів.

— Не по Божому діти зробили; не по правді рідного батька у старці вигнали. Не простить їм цього Господь Бог ні на цим світі, ні на тим.

Люде знали, що Остапа рідні діти вигнали з хати. Коли до дзвіниці підійшов другий дід, ще сивіший, ще старіший, він злегка поклав руку Остапові на плечі і голосно сказав:—„встань, Остапе! Чи чуєш, що громада каже? Не волею, так силою приймуть тебе діти: бо ще живе правда на людях, не пора ще правду ховати“.

Правда кривду переважить. Хоч правду женуть люде, але-ж правда завжди буде. Щирая правда всюди куток знайде.

Рідна мова.

Мово рідна, слово рідне!

Хто вас забуває,

той у грудях не серденько,

а лиш камінь має.

Як ту мову забувати,
котрою учила
нас всіх ненька говорити,
ненька наша мила?
Ой тому плакайте, діти,
рідненькую мову
і учіться говорити
своім рідним словом.
Мово рідна, слово рідне!
Хто вас забуває,
той у грудях не серденько,
а лиш камінь має!

Воробкевич.

Хлопчик та ведмідь

На дворі був мороз лютий. А хлопчик сердешний плен-тається по вулицях та тремтить. Де йому подітися? Батько-мати повмірали, рідні немає, а чужі не пускають. Ходить бідолашне та й зазирає в вікна, що там світло сяє, діти гуляються та сміються: ото либонь там тепло, ото гарно! А попроситись хоч погрітись, так де там—усі турляють, а

то ще й вилають, а пожалувати—ніхто не пожалує. Оттак доплентався хлопчик туди, де вже городові край. А там з поля вітер свище, а там пориває! Та за комір задуває, а руки мерзнуть, аж зашпори заходять, а сльози на очі набігають. Сів хлопчик, скулившись на сні, до якоїсь повітки притулився та й заплакав. Аж ось чує—щось стугонить. Що за причина? Озирається—аж то двері в повітці розчинені і вітер ними тарахає. Ото добре! Іде хлопчина в середину, двері зачиняє, а там поночі, хоч око виколи. Та дарма! Добре, що хоч вітер оттак наскрізь не проймає, як на дворі. Сунеться хлопець помацки уподовж стінки, аж налапав щось здорове таке та волохате. Ну, це либонь собака такий здоровенний!—думає собі хлопья. Взяв та й притулився до того хутра теплого, до того ніби-то собаки, та й заснув так.

А то в повітці був не собака, а ведмідь такий здоровий. Його пан держав там привязаного собі на потіку.

Ну, ведмідь того хлопчика не займає,—сплять собі обоє цілу нічку, одно до одного притулилися.

Прокинувся хлопчик вранці, роздивляється на ведмідя; чудно йому стало. „Ну й здоровенний,—думає собі,—оцей собака, і де такий узявся?“ А про те й гадки нема, що то така страшна звірюка,—він і зроду не чув, що то за ведмеді бувають. Устав хлопець, пішов собі милостині прохати по городу, а ввечері знову туди, до ведмідя, та й знову вкупі сплять.

Оттак і повелося між ними, аж поки хлопчик не став у городі в якогось шевця на роботу.

Старий дуб і діброва.

Через молоду зелену діброву їхав віз з сокирами. Жакнулись молоді дубочки від страху, так і гнуться до матері землі. Шкода їм кидати ту землю, де молоде коріння їх переплуталось з старими коріннями їх батьків, дідів, де їм про світ Божий рання пташка щебетала, де трава така пишна та вода така чиста. Тремтять дубочки, плачуть.

А старий дід, дуплавий дуб, кивнув головою та й каже ласково внукам: „чого ви плачете, чого жахаєтесь, нерозумні діти?“ „А як-же нам не плакати, як не журитись,“ загомоніла діврова, — „коли без ліку ворога нашого між нами“ — „Дурні-ж бо ви, діти! Гляньте на віз! Хоч ворогів наших і не мала сила, так нема між ними нікого з нашого брата, — ні одна сокира не має топорища. А як межі ворогами нашими нікого з нас нема, то й ворог з нами нічого не вдіє“.

31. *Загадка.* Іде лісом—не шелестить, іде водою—не плюскотить.

Найкращі діти.

Була собі сова. І вивела вона дітей,—таких витрішкуватих, лапатих,—та так-то вже ними втішається.—Ох, ви-ж мої окатенькі! Ох, ви-ж мої чубатенькі! Ох, ви-ж мої лапатенькі!

От летить вона з гнізда, щоб пошукати їм поживку, бо все роти роззявляють, їсти хочять. Летить і зустріває вона орла.

„Куди це ти, орле, летиш?—питає сова.

— Та куди-ж! На здобич; може що знайду, яких пташенят, або що, то й поживлюся.

Злякалася сова, починає просити:

— „Орле сизокрилий! Прошу я тебе: не поїж моїх дітей, не займай їх! Благаю тебе!“

І так-то вже просила, що орел зглянувся та й каже:

— Ну добре! не буду вже займати твоїх дітей. Тільки скажи-ж мені, які там твої діти, щоб я мав якусь признаку,—то й не зачеплю їх.

— Та яку-ж признаку,—одказує сова,—як побачиш самих найкращих пташенят,—ото й будуть мої!

— Ну, добре—каже орел. Полетів. І поїв самих найпоганіших, які були в гаю. Коли вертається сова, аж то як раз її дітей поїв орел...

Завітний перстень.

Роздав батько синам своїм всі свої пожитки, тільки зоставив у себе дорогий перстень завітний. І сказав, що цей перстень він віддасть тільки тому, хто зробить найліпше діло.

„А тепер йдіть ви, хто куди бажає“, сказав батько, вернетесь до мене рівно через рік на заході сонця. Тоді розкажете мені, хто що зробив“.

Минув рік. Зібралися сини до батька і стали розказувати, хто що зробив доброго. Перший сказав: „один замокний чоловік дав мені без ніякої розписки на переховання мішок золота. Скоро після того він умер. Золото зосталося у мене; я міг-би затаїти і ніхто не знав-би про це. Але я не зробив так, а найшов його жінку—вдову і віддав їй усі гроші“.—„Добре ти зробив, сину мій, але ти зробив тільки чесно“. Другий сказав: „я переходив одного разу коло озера. На березі гралася дитина і упала в воду. Швидче блискавки я кинувся в воду і вирятував дитину“.—„І тебе хвалю, сину мій, але ти зробив тільки по заповіді великого Учителя: помагайте один другому в нужді і великій пригоді“. Третій сказав: „раз увечері я побачив свого ворога. Він лежав з краю глибокого провалля і спав на самоті. Він лежав так, що досить йому було ворухнутися тільки трошки і він би впав в безодню. Але я беріг його, хоч і знав, що він може мене згубити“.

Тоді батько простяг до нього руки і сказав: „сину мій, обійми мене і бери перстень. Ти заробив його. Услугувати ворогам є найбільше добро. Віддаючи добрим за зле, ми робимо, як велить Бог“.

Жайворонок.

В небі жайворонки вьються,
заливаються—сміються,
грають, дзвонять цілий день
і щебечуть, і співають,

і з весною світ вітають
дзвоном радісним пісень.

Ось вони на землю впали,
щось шепнули їй, сказали
і розтали знов у млі...
І щоб глянути на диво,
виглядають похливно
перші проліски з землі.

Олесь.

32. *Загадка.* Не живий, а землю рие.

Корова, кінь, вівця та собака.

Зійшлися одного разу в дворі корова, кінь, вівця та собака. Зійшлися та й почали розмовляти. І кожне себе хвалить. Корова каже:

— „Годі вже вам себе хвалити. Ви кажете, які-то ви гарні. А хвалитися треба не тим, чи гарний, чи ні, а тим, чи є з тебе добро. От з мене є добро нашому господареві. Скільки-то я даю молока, а з молока скільки-то всякої їжи“.

Почувши це, кінь розсердився. Він тупнув копитом, похитав головою та й сказав:

— „Не хвалися своїм молоком. Ти сама нічогосінько зробити не зможеш. Ну, скажи мені, можеш ти возити господаря верхи, тягнути віз та сани, волочити борону?“ Корова каже: „ні, не могу“.

— „Ото-ж бачиш! — каже кінь. — Без твого молока люде проживуть, а як я не заволочу ниви, то й збіжжя не буде, а без збіжжя й жити не можна. А хто до міста збіжжя відвезе, щоб продати та всячини купити? Все-ж-то я! Ото-ж і виходить, що не ти найкористніша, а я!“

Вівця слухала, слухала та й собі ніжкою затупала й почала:

— „Ме-ке-ке! До міста збіжжя відвезти або ниву заволочити можна і волом. А от ні з коня ні з вола, ні з корови нема вовни, нема й кожухів. А без свити, без кожуха хіба може жити чоловік? Та він замерзне зимою, — на що тоді

йому й хліб, і молоко, і нива, і місто. Та ще я й молоко даю, і м'ясо з мене є,—от з мене добра за всіх найбільше". Собака, лежачи, аж заскиглив:

—„Хвалиться,—каже,—тим, що вас ріжуть та ваше м'ясо їдять, а з шкур чоботи та кожухи шиють. Велике добро! А ти от скажи краще, мекекекало, де-б ти було, як-би я тебе від вовків не обороняв? Давно-б уже тебе витягли вовки з хліва. Та й корові не минулось-би. Ото-ж я вас стережу. Та й не самих вас, а все господарське добро. Без мене злодії все добро порозтягали-б у господаря. Не було-б без мене нічого того, чим ви так пишаєтесь. Ото-ж не величайтесь, бо найбільше добра господареві з мене".

Коли тут двором ішов господарь та й чув всю їх розмову. І каже він:

— Чого ви сперечаєтесь? У кожного єсть своє діло, від кожного мені є користь. Не сперечайтесь, а робіть кожне своє діло так, як треба, то всі будете мені любі.

Кого слухати.

Вертався чоловік із города з базару з сином. Туди поїхали возом, а в городі віз поламався, так вони у знайомого чоловіка його покинули, а самі пішки йдуть і коня за поводи батько веде; шкапа у них поганенька. А йти було кально, бо був дощ.

Зустріва їх чоловік і каже: „от розумний! Коня веде, а сам пішки йде по калюжі!"

Батько й дума: „адже правду чоловік каже,—а ну лиш я сяду!" Узняв, сів на ту шкапину, а син позаду йде—хлопець років п'ятнадцяти.

Коли це стрівається їм другий подорожній. „От,—каже,—старий, а нерозумний: сам здоровий іде, а хлопець теліпається по грязюці—ледве ноги волоче!" Тоді батько подумав: „воно таки й правда, що Грицько втомився!" Та до сина: „сідай, сину, ще ти!" Зліз з коня, син сів, поїхав, а батько йде пішки.

Не проїхали й гони, аж знов чоловік назустріч, поглянув на них та й каже: „ото,—каже,—такий старий та мучиться плентаючись по грязюці. Узяв-би та й сів із хлопцем“:

Батько й каже: „а воно таки й правда: на те й коняка, щоб нею їздити“. Сів удвох із сином на коня.

Їдуть, а шкапа погана, а грязюка така, що коняка ледве суне. От уже до своєї слободи доїздять. Люде їх перестривають, сміються: „ото які, і жалю в них нема: обидва на коняку злізли—мало-мало не задавлять“. Зліз тоді батько з коня та вже не знає, що й робити: „ні чим не догодиш,—каже,—тільки й зосталося самому нести коняку“. А син каже: „то й понесемо, тато, може ще люде посміються“. Тоді батько засміявся та й каже: „а правду, синку, кажеш: людського балакання не переслухаєш.

Щоб було робити так, як самі знали, а не так, як люде казали!“

Людей слухай, а свій розум май.

33. *Загадка.* Два брати через гору живуть і ніколи один до одного в гості не ходять.

Літо краснее минуло.

Літо краснее минуло,
сніг лежить на полі;
діти з хати виглядають
в вікна... шкода волі!

Діти нудяться в хатині,

нудять, нарікають:

„і на що зіма та люта?“

Все вони питають.

„Он все поле сніг завіяв,

хоч не йди із хати!

У замкнуті дивись вікна,

ніде й погуляти!

Сніг з морозом поморозив

всі на полі квіти...

Деь зіма та не скінчиться!“

Нарікають діти.

Ждіте, ждіте, любі діти!
Літо знов прилине,
Прийде мила годинонька,
як зіма та згине;

і заквітне ваше поле
і зазеленіє,—
знов його весна прекрасна
квіточками вкриє.

Леся Українка.

Розумна дівчина.

Жила собі стара зла баба, а в неї була наймичка, невелика дівчинка. Розгнівалася одного разу баба на дівчинку і схотіла не дати їй увесь день їсти. От вона й каже дівчинці:— „загадаю я тобі загадку: як отгадаєш, тоді й їсти дам“. Дівчинка питається:— „а яка-ж то загадка, бабо?“ Баба каже:— „а ось яка: саму мене мало їдять, а без мене мало що їдять. Іди собі та подумай трошки“. Подивилася дівчинка на бабу та й каже:— „це, бабо, сіль“. Розсердилася баба: вона не думала, щоб дівчинка відгадала. Другого дня вона вигадала нову штуку. Вона взяла соли та піску і зімняла їх у макітрі вкупі. Тоді каже дівчинці:— „поки не вибереш сіль осібно, а пісок осібно, доти не даватиму їсти“. А сама собі думає: тут уже нічого не вихитруєш.

А дівчинка взяла горнятко і всипала в його сіль з піском. Тоді вона налила туди води і помішала. Вся сіль розстала в воді, а важкий пісок сів на дно. Дівчинка злила воду в мисочку, а пісок висушила. Тоді поставила мисочку з солоною водою в піч. Од тепла вода вся випарувалась, а сіль зосталася на денці в мисочці.

Так дівчинка відділила пісок від соли і показала бабі. Дуже розсердилася баба на дівчинку і одіслала її до дому.

Як ми людям, так і люде нам. Не копай другому яму, бо сам упадеш. Рана загоїтьсся, зле слово—ніколи. Що собі не миле—того людям не бажай. І сам не гам, і людям не дам.

Наша матуся.

Невеличкий ще я. Жилеточка на мені черкасова, штанці вибійчані. Вечір. За садком підбивається місяць. Соловейко щебече в калині. Хрущі поміж деревом літають, гудуть. Пахне медом, кленками. А ось... Загорода ось... Молочко в ній бульчить, мекає телятко в хлівці. Стоїмо: я, Сергійко штанці у смолі, Марушка, в спідничині пістрьовенькій, — меншенькі за мене. Зазираємо, як матуся доїть корову.

Нахилилася. Дійничка в руці. Очіпок синій на їй, керсетина; білолиця, чорнява сама.—Моні?—питає нас.—Мої маленькі! Ось зараз.—Процідить, налле нам у миску, хлібця м'якенького накришить туди, посажає нас на матці під грушою, вечеряємо. А далі прокаже нам Бозі, спатки покладе нас, укриє, хрестить.—Спаси вас, Мати Божа, Царице Небесна... Огради і помилуй їх... шепче над нами.

Підростаємо ми. Оддали нас у школу, — неперемінно! — щоб розумні були. Тому свитину, тому чобіт. Чухає голову батько, не знає де взяти.

Матуся:—Боже мій!—турбується. Позастужуються діти! Пригадую. Були раз чоботи страх порвані в мене. Були в неї цілісенькі трохи.—На, на, моя дитино, вбуйся!—Оддала їх мені! А сама...

Підростала Марушка. Повновидненька собі, чорнобровенька. оченята карі. Росте Марушка, походила в школу, привчається дома. Це так, а те так. Чепурненько, доладненько треба,—муштрує матуся її. Береться Марушка. Чепурить і хату вже, і біля печі вже вміс. Така рада матуся.

Підріс і Дениско. Був самий меншенький. Такий карапузик утішненький. Хату замітає оце, соломку пхає в грубу. На коліна лізе тобі, по лиці гладить тебе, сміється, щебече. Втішається матуся.

34. *Загадка.* Розгостився ткач в куточку,
тче сіточку на смерточку
рідній сестрі, близькій свасі:
бідній мушці і комасі.

Миша та пацюк.

„Добривечір, сусіде мій!

Чи ви всі живі та здорові?“

Гукнула миша пацюкові.

— „Тише!“ Пацюк мовляє їй.

„А я це“, — каже — „прилинула,

щоб розказать тобі, що чула.

щоб ти радів, як я, та знав:

лев, кажуть-би, kota піймав“.

— „Якого?“ —

„Котюгу нашого рудого,

що нам просвітку не давав“.

— „Гай-гай!“ Пацюк мовля, „раденька,

як кажуть, що дурненька!

Що з того що піймав?..

Як дійдеться у них до чого —

не бачить лева нам живого!

Бо знаєш, що за звір той кіт“.

Глібов.

Як я купався.

Раз я з пастушками побіг в берег купатись. На дворі було дуже душно. Старші пастушки покинули менших стергти ягнята, а самі побігли зо мною до річки. Купалися ми, купалися, а потім вискочили з води та давай качатися по гарячому піску. Один пастушок наглядів калюжу під вербами. Ми побігли до тієї калюжі, пообмазувались чорною грязею. Так нам смішно, що ми всі стали такі чорні. Я знав, що мама мені за цю мазанину дала-б на закуску зо дві або зо три кислиці, але все таки обмазався увесь грязею, навіть лице й лоба обмазав. В березі стояв човен. Хлопці повлазили в човен та давай стрибати з човна в воду на бік, де було води по пояс. Я дивився, дивився та й думаю: „ви скакаєте в воду, як маленькі, а от я так скочу, як скакають парубки з каміня або гатки в воду“. Розігнався

я з берега, перебіг по човну та плиг в воду з самісінького носа човна на глибину! Хотілося мені почванитись перед хлопцями, так я не знаю, де та сміливість узялася. Скочив я в воду; думав, буде мені по шию, але чую, що ногами дна не дістаю та все потопаю глибше. Плавати я ще не вмів, та й ніхто з нас ще не вивчився плавати. Я пригадав тоді вперше, що люде топляться в воді, і в мене в душі похолло. Черкнувся я ногами об дно, чую, несе мене вода вгору. Я вирнув, глянув на світ, б'юся руками й ногами, та й крикнув, що було сили. Але чую я, знову потопаю, знову пірнув під воду. Тягне мене на дно, неначе руками. Вже мені дух вода забиває, вже мені важко дихати. Я роззявив рота і хотів дихнути, а вода пішла в рот і я її п'ю. Я зрозумів, що топлюся, що я тут сяду на дно та й не вирну більше на верх води, тут мені буде смерть. Я знову черкнувся об дно: почав борсатися в воді. Чую, вода мене знов винесла наверх. Я лупнув очима, побачив світ і знов крикнув. Мабуть на моє щастя саме тоді нагодилася якась молодиця, прийшла в берег плаття прати. Кинулася вона в воду, вхопила мене за чуб, та й винесла на берег. Дивлюся я: пастушки стоять ні живі, ні мертві, тільки очі повитріщали та роти пороззявляли. Прибіг я до дому, та вже й мамі нічого не кажу про те. Але тая молодиця швидко після того стрілася з мамою та й розказала. Дала мені мама добрих клениць і заборонила зовсім виходити з двору та гуляти на вигоні.

Україна.

Наша славна Україна,
наше щастя і наш рай!
Чи на світі є країна
ще миліша за наш край?
І в щасливі й злі години
ми для неї живемо,
на Вкраїні й для Вкраїни
будем жити й помremo.

Самійленко.

Своя хата не ворог,—коли прийдеш, то прийме. Хоч не красне—зате власне. Своя хата, своя стріха—свій батечко, своя втіха.

35. *Загадка.* Сидить дід над водою з червоною бородою. хто йде не мине, за бороду вскубне.

Як мене „заучували“.

Учити мене почали либонь на сьомому, коли не на шостому році мого віку. Давно те було; півсотні літ минуло! От-же в старій пам'яті моїй той перший день мого вчення стоїть таким живим, немов-би те вчора було!

Батьки мої хоч і були панками, а не цурались старосвітських народніх звичаїв. А по народньому звичаю „заучувати“ дитину треба було на Наума, себ-то 1-го грудня. В той день і мене почали вчити. У мене був дід по матері—пан-отець Корній Малинка, такий вже суцїй українець, що инакше не хотів і слова вимовити ні до кого, як рідною мовою. Старий вже, сивий і лисий він був тоді, як я його зазнаю; борода довга, густа та біла, неначе її сметаною вимазав.

Встав ото я на Наума, умився, убрався, як звичайно. Богу помолився, прошу у нені поснідати і думаю: зараз, поснідавши, на ковзалку побіжу, поковзаюсь, пограюся з хлопцями в сніжки. А неня застеляють стіл білою, чистою скатертиною і кажуть до мене: „підожди з сніданням; от зараз дідусь прийде й принесе тобі гостинця на снідання“.

Я швидче до вікна, визирати діда. Мама засвітили перед образами, положили на стіл цілий хліб, поверх його дрібок соли і сіли біля вікна. На столі ні ложок, ні тарілок нема.

„Що-ж оце ми будемо таке снідати? думаю собі, і подивився на шафу, на стіл, на полицю,—чи нема там чого приготовленого на снідання. Ні, нічого не видно! Кортить мене ще більше, а дід не йде... Мені вже вельми їсти хочеться.

Аж ось відчиняються двері: в хату війшов дід, а за ним тато й дяк. Старенький був дяк—старіший ще за ~~отця~~ Корнія. Я прискочив до діда, поцілував його в руку. „—А де-ж, дідусю, ваш гостинець? кажу до його,—давайте швидче, бо я й досі не снідав: їсти хочу“.

„Зараз, зараз і гостинця дам!—відповів отець Корній,—та ще й якого! Ти такого ще й не бачив“. Та з тим словом дістав книжечку і каже мені: „дивись!“

Я хотів взяти в руки ту книжечку, а він не дав.

— „Тривай,—каже,—трошки, твоя буде! А лепська книжечка?“

— „Лепська!.. Про що вона?“— „Про те, що треба кожному знати. Ця книжечка навчить тебе читати. Хочеш?“

— „Хочу, дідусю!“— „Добре, добре, люба дитино! От з оцієї книжечки і будеш учитися; зараз і почнемо“.

— „А де-ж, дідусю, ваш гостинець?“— допитувався я.

„Та оцеж він і є,—відповів дід, кладучи на стіл зелену книжечку.“— „Та й годі!—промовив я, трохи не плачучи: я сподівався не того“.

Мама засвітили віскову свічку. Отець Корній надяг на себе епітрахиль, став біля столу, а мене постановив зараз біля себе; за нами стояли тато, мама, сестри мої і старенький дяк. Отець Корній прочитав кілька молитов, потім казав мені положити три земних поклони; приложився до хреста. Тоді розгорнув на столі книжечку, постановив мене перед нею, дав мені в руки указку і каже: „ну, дивись-же отсюди в книжечку: оце літери, чи букви, замічай добре, як яка пишеться, яка вона на вид, як називається і як вимовляється“.

У мене забігали очі по всім літерам; я не тямив, на якій зупинитися; найбільшу увагу звернув я і більше за всіх подобалося мені—*о*, бо воно нагадувало мені бублик. „Ну, замічай-же та говори за мною, а я проказуватиму тобі,—мовив отець Корній.—Оце перша літера зоветься *аз*, а за нею *буки*, а далі—*віди*,—і проказав мені всю азбуку, а я говорив за ним. Потім так саме проказували тато, а за ним—мама, за нею—обидві сестри, а на решті—дяк.

На цьому скінчилося „заучування“. Отець Корній віддав мені той зелений букварь, звелів знов положити три земних поклони, тричі осінив мене хрестом і казав подякувати всім, хто „заучував“ мене. Тоді вже мама подала снідання. По-снідавши, я зараз метнувся до хлопців, щоб похвалитися хлопцям, що мене почали вчити, розповісти їм, як мене „заучували“.

Учитесь.

Учитесь, брати мої,
думайте, читайте,
і чужого научайтесь
й свого не цурайтесь.

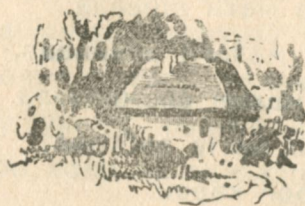
Не цурайтесь того слова,
що мати співала,
як малого повивала,
з малим розмовляла.

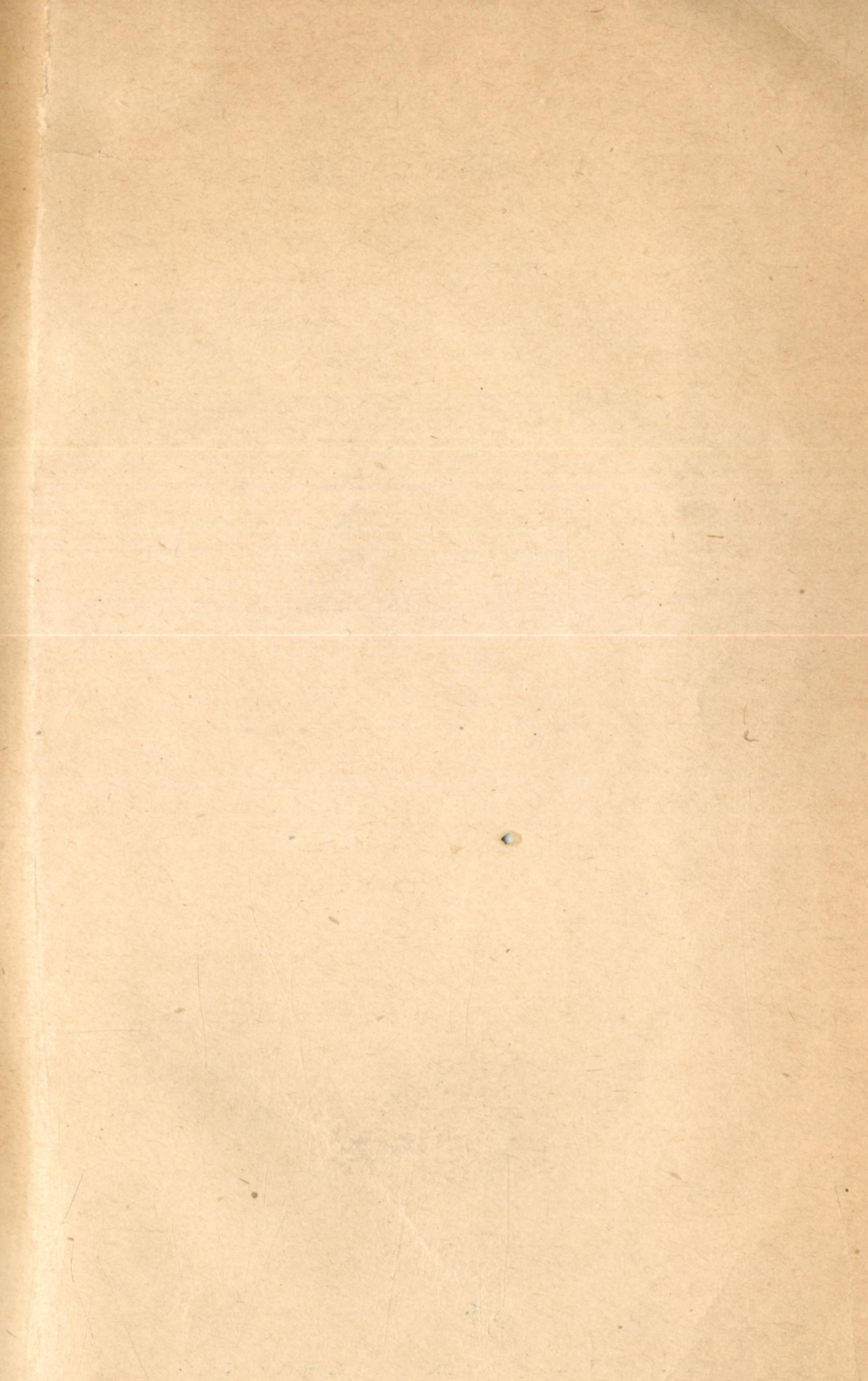
Бо, хто матір забуває,
того Бог карає,
чужі люде цураються,
в хату не пускають.

Т. Шевченко

Відгадки загадок.

1. Рак.	18. Віник.
2. Віск.	19. Риба.
3. Вода.	20. Самовар.
4. Вітер.	21. Яйце.
5. Небо, місяць та зорі.	22 і 23. Книжка.
6. Хміль.	24. Ягтір.
7. Сніг.	25. Ніч.
8. Очерет.	26. Сіль.
9. Місяць сходе.	27. Вугіль.
10. Коса.	28. Кавун.
11. Годинник.	29. Будяк.
12. Жаба.	30. Пилка.
13. Дорога.	31. Світ од місяця.
14. Цибуля.	32. Плуг.
15. Цвіркун.	33. Очі.
16. Дзвін.	34. Павук.
17. Хліб.	35. Калина.

(1р50к!)

4 руб 32 коп

БЛ

187

(1986)

Друкарні
І. Л. Фрішберга: { Харьків, Конторська 21/28, телефон № 720.
Полтава, вулиця Котляревського телефон № 40.

PA

187y